

অসম সাহিত্য সভা
পুৰিচাল : ঘোঁহাট

ভূমিক সং ২২৩

৩১১০

~~৬১(৮)~~
৩০৯ (৬)

বগুৱাৰ

জীৱনত

নাৰায়ণ ঘাটোৱাৰ

আ: সা: স:
ক্ৰ: নং- ২৪২
চাঃ
GCHAT

৭/৩

১২/১৫

পুথিভঁর

ক্রমিক নং ২২৩২

তারিখ ১/১১/৭৫

বনুৰাৰ সাংস্কৃতিক জীৱনত এভূমুকি

A collection of the cultural life of the
res garden people of Assam, written by Sri Narayan
Choudhary, Chabur and published by Sri Nagan Saha,
General Secretary, Assam Sahitya Akademi, Dispur,
Kanta Handique, Assam, 1972.

ক্ৰমিক নং
৩৮৬

শ্ৰীনাথায়ণ ঘাটোৱাৰ

BANUAR SANSKRITIK JIWANAT ABHUMUKI :

A collection of articles on the cultural life of the tea garden people of Assam, written by Sri Narayan Ghatowar, Chabua and published by Sri Nagen Saikia, General Secretary, Assam Sahitya Sabha, Chandra Kanta Handique Bhavan, Jorhat, Assam, 1975.

বনুৱাৰ সাংস্কৃতিক জীৱনত এভূমুকি

প্ৰকাশক

শ্ৰীনগেন শইকীয়া

প্ৰধান সম্পাদক

অসম সাহিত্য সভা

চন্দ্ৰকান্ত সন্দিকৈ ভৱন

যোৰহাট—১

মূল্য : ৩.০০

ছপাশাল

অন্নদা প্ৰিণ্টিং হাউচ, যোৰহাট—১

প্ৰধান সম্পাদকৰ ক'বলগীয়া

অসমৰ চাহ-বাগিচাৰ অসমীয়াসকল আজিৰ অসমীয়া জাতীয় জীৱনৰ প্ৰধান অংগ। প্ৰাগৈতিহাসিক কালৰে পৰা ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকা আৰু ইয়াৰ দুয়োকাষৰ বিস্তীৰ্ণ গিৰি-গুহা অৰণ্যানি বেষ্টিত অঞ্চললৈ বিভিন্ন ঠাইৰ পৰা বিভিন্ন জনগোষ্ঠী প্ৰব্ৰজন কৰি আহি ইয়াত নিগাজী ঘৰ কৰি ল'লেহি। সিসকলে লগত লৈ অহা সাংস্কৃতিক সম্পদে পূৰ্বপুৰীসকলৰ সম্পদৰ লগত মিহলি হৈ হৈ বৰ্ণাঢ্য অসমীয়া সংস্কৃতিৰ জন্ম দিছে। কেৱল এয়ে নহয় অসমীয়া জাতিও বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ তেজৰ সংমিশ্ৰণৰ ফলতেই বিশিষ্ট ৰূপত গঢ় লৈ উঠিব পাৰিছে। বৃটিছ-ৰাজত্বৰ পূৰ্বতে অহা সকল কৃষিজীৱী সমাজৰ লগত লীন হৈ গ'ল। বৃটিছ-ৰাজত্বত অসমৰ চাহ-বাগিচাত কাম কৰিবলৈ ভাৰতৰ বিভিন্ন ঠাইৰ পৰা অহা জনশ্ৰোত জড়িত হৈ ৰ'ল চাহ-উদ্যোগৰ লগত। যি সকলে চাহ-উদ্যোগৰ পৰা নিজকে বিচ্ছিন্ন কৰিলে তেনে কম সংখ্যক লোকে কৃষিজীৱী সমাজত মিহলি হ'ল। কিন্তু গৰিষ্ঠ সংখ্যক চাহ-বনুৱাই অসমৰ জাতীয় জীৱনত সংযোগ কৰিলে এটা নতুন অংগ;—তেওঁলোক হৈ উঠিল চাহ-বাগিচাৰ অসমীয়া। এই চাহ-বাগিচাৰ অসমীয়া সকলৰ পূৰ্ব-পুৰুষে কঢ়িয়াই অনা নানা লোক উছৰ, লোকগীত, লোক-কথা, লোক-বিশ্বাসে অসমীয়া সংস্কৃতিৰ ইতিহাসত সংযোগ কৰিলে এটি বিচিত্ৰ নতুন অধ্যায়। এই অধ্যায়ৰ চৰ্চা আৰু অধ্যয়নে অসমীয়া জাতিৰ এটা বিশিষ্ট ৰূপৰ অন্তৰ্ভাগ সন্তোদ দিব। অসম সাহিত্য সভাই ইতিমধ্যে আমাৰ জাতীয় জীৱনৰ এই দিশটোৰ লগত সম্পৰ্ক থকা বিষয়ৰ 'চাহ বাগিচাৰ বনুৱা,' 'চাহবাগিচাৰ অসমীয়া,' 'সেউজী পাতৰ মাজে মাজে,' 'কৰম পূজা আৰু বুয়ুৰগীত'—এই চাৰিখন পুথি প্ৰকাশ কৰিছে। 'বনুৱাৰ সাংস্কৃতিক জীৱনত এভূমুকি' সভাৰ এই বিষয়ৰ পঞ্চম প্ৰকাশন। এই শিতানত আৰু এখন পুথি প্ৰকাশৰ আঁচনি আমাৰ আছে। 'বনুৱাৰ সাংস্কৃতিক জীৱনত এভূমুকি'ৰ লিখক শ্ৰীমাৰায়ণ ঘাটোৱাৰ চাহবাগিচাৰ অসমীয়া সমাজৰ পৰা ওলাই অহা এগৰাকী শক্তিশালী অসমীয়া লেখক। শ্ৰীঘাটোৱাৰ ১৯৬৬ চনৰ পৰা অসম সাহিত্য সভাৰ লগত ওতপ্ৰোত

ভাৱে জড়িত। তেখেতে একেবাহে কেইবাবছৰো সভাৰ কাৰ্য-নিবাহকৰ সদস্যৰ দায়িত্বও বহন কৰি আহিছে। শ্ৰীঘাটোৱাৰ এই পুথিখনি আমি প্ৰকাশ কৰিবলৈ পাই আনন্দ লাভ কৰিছোঁ আৰু ঘাটোৱাৰলৈ কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিছোঁ। আশাকৰিছোঁ—এই পুথিখনিৰে আমাৰ সাংস্কৃতিক জীৱনৰ এই দিশ-টোৰ বিস্তৃত আৰু গভীৰ অধ্যয়নৰ বাবে পাঠক-পাঠিকাৰ অনুসন্ধিৎসা জগাই তুলিব পাৰিব।

পুথিখনি কম সময়ৰ ভিতৰতে ছপাই দিয়াৰ বাবে যোৰহাটৰ অন্নদা প্ৰিণ্টিং হাউছ ধন্যবাদৰ পাত্ৰ। ইতি

অন্নদা প্ৰিণ্টিং হাউছ

প্ৰধান সম্পাদক
অসম সাহিত্য সভা

২৬ জানুৱাৰী ১৯৭৫
চন্দ্ৰকান্ত সন্দিকৈ ভৱন
যোৰহাট—১

লিখকৰ দু-আধাৰ

১৯৬৬ চনৰ পৰাই অসম সাহিত্য সভাৰ লগত ওতঃপ্ৰোতভাৱে মই জড়িত হৈ আছোঁ আৰু সেই বছৰতেই বনুৱাৰ সাংস্কৃতিক জীৱনত এভূমুকি নামৰ কিতাপ এখন ডিব্ৰুগড়ৰ বৰপথাৰ সাহিত্য সমাজে প্ৰকাশ কৰি সাহিত্য সাধক আৰু পাঠক-পাঠিকাৰ লগত মোক পৰিচয় কৰাই দিয়ে। উক্ত কিতাপখন প্ৰকাশ হৈ ওলোৱাৰ পিচতো অসমৰ বিশেষকৈ চাহ-বনুৱা সমাজৰ সাংস্কৃতিক জীৱনৰ বিষয়ে লিখা আন কেইবাটিও প্ৰবন্ধ কাকতে-পত্ৰই প্ৰকাশ হৈ গৈছে। তাৰে বহা বহা কেইটিমান প্ৰবন্ধ সংযোগ কৰি পৰিৱৰ্তিত আকাৰত কিতাপখন উলিয়াবলৈ মনত এটি অদমনীয় ইচ্ছা বহুত দিনৰ পৰা পোষণ কৰি আহিছিলোঁ। সৌভাগ্যক্ৰমে অসম সাহিত্য সভাৰ সভাপতি ডঃ মহেশ্বৰ নেওগদেৱ আৰু প্ৰধান সম্পাদক শ্ৰীমত শইকীয়াৰ আগত মোৰ মনৰ কথা ব্যক্ত কৰাত তেখেতসকলে কিতাপখনৰ পাণ্ডুলিপি অতি সোনকালে প্ৰস্তুত কৰি দিবলৈ মোক ক'লে। তেখেতসকলৰ কথা মতেই পাণ্ডুলিপি ততাতৈয়াকৈ নকল কৰোৱাই শ্ৰীশইকীয়াৰ হাতত অৰ্পণ কৰোঁ। কিতাপখন প্ৰকাশ কৰিবলৈ লোৱাৰ বাবে মই অসম সাহিত্য সভাৰ ওচৰত কৃতজ্ঞ।

এই কিতাপত সন্নিবিষ্ট কেইটিমান প্ৰবন্ধৰ প্ৰতিলিপি কৰি দিছে ভাতৃপ্ৰতীম শ্ৰীপ্ৰদীপ দত্ত আৰু কুমাৰী শ্ৰীমেনকা দেৱীয়ে। ইয়াৰ বাবে তেওঁলোকলৈ মোৰ হিয়া ভৰা শুভেচ্ছা জ্ঞাপন কৰিলোঁ।

১ জানুৱাৰী ৭৫
ৰংচঙী গাওঁ
চাবুৰা

শ্ৰীনাৰায়ণ ঘাটোৱাৰ

সূচী-পত্র

১। বনুৰাৰ সাংস্কৃতিক জীৱনত এভূমুকি	১
২। বনুৰাৰ উৎসৱ	৫
৩। বনুৰা লোক-নৃত্য—ঝুমুৰ	৮
৪। ঝুমুৰ গীতৰ সৌন্দৰ্য্য	১১
৫। ঝুমুৰ গীতত প্ৰেম	১৭
৬। ঝুমুৰ গীতত শ্ৰীকৃষ্ণ	২৩
৭। সহৰাই পৰৱ	২৬
৮। টুচু পৰৱ	৩১
৯। বনুৰাৰ জীৱনত ভাদ মাহৰ প্ৰভাৱ	৩৭
১০। কৰম পৰৱ	৪১
১১। বনুৰাৰ নিচুকনি আৰু ওমলা গীতত শিশু-মন	৪৫
১২। বনুৰা সমাজৰ ফকৰা-যোজনা	৪৯
১৩। বনুৰা লোক-গীতৰ শ্ৰেণী বিভাগ	৫২

বনুৰাৰ সাংস্কৃতিক জীৱনত এডুমুকি

উপক্ৰমণিকা

সংস্কৃতি জাতীয়তাৰ পৰিচায়ক। যি কোনো জাতিক বুজাত সেই জাতিৰ সংস্কৃতিয়ে যিমান সহায় কৰে আন একোৱে তেনে সহায় কৰে বুলি ক'ব নোৱাৰি। বহুবছৰৰ আগতে চাহ-শিল্পত কাম কৰাৰ উদ্দেশ্যে ভাৰতৰ বিভিন্ন প্ৰদেশ যেনে মাদ্ৰাজ, মধ্যপ্ৰদেশ, অন্ধ্ৰ, উৰিষ্যা, বিহাৰ আৰু বংগদেশৰপৰা যিসকল মানুহে আহি অসমত থিতাপি ললেহি তেওঁলোকে যদিও আদিত বেলগ বেলগ সাংস্কৃতিক জীৱনৰ অধিকাৰী আছিল, অৱশেষত তেওঁলোকে এক নতুন উমৈহতীয়া সংস্কৃতিৰ সৃষ্টি কৰিলে। বৰ্তমান এই উমৈহতীয়া সংস্কৃতিয়েই বনুৱা-সংস্কৃতিৰ পৰিচায়ক।

আমাৰ বনুৱা সমাজৰ সমূহীয়া লিখিত ভাষা নাই, কিন্তু বনুৱাৰ মাজত 'সাদানী' নামৰ কথিত ভাষাৰ প্ৰচলন আছে। ইয়াৰ মাজত প্ৰবাদ-প্ৰবচন, যোজনা, ফকৰা আৰু লোক-গীত বিৰাজমান। এইবিলাকেই সমূহীয়া প্ৰকাশিকা শক্তিৰ ইন্ধন যোগাইছে। আমাৰ পুৰণি সাধুকথা বা গীত-মাতবোৰৰ বৈশিষ্ট্য মন কৰিব লগীয়া। আমাৰ বনুৱা তিৰোতাই কেঁচুৱাক খোজ কাঢ়িবলৈ শিকাওঁতে নিচুকনি গীতৰ স্তব টানে এইদৰে—

তাই তাই মামা ঘৰ যায়

মামাৰ পিঁড়াই হাগি ৰাখে,

মামী মাইৰ খায়।

বুজি পোৰাটিক বুঢ়া-বুঢ়ী আৰু শিয়ালৰ সাধু বা এজনী ৰাক্ষসী বুঢ়ীৰ সাধু কয়। তথাপিও শুবলৈ ইচ্ছা নকৰি অতপালি কৰি থকাটোক মাকে কয়—“এ বাবা জঙ্ঘ”। তয়ত তেতিয়া মাকৰ বুকুত মূৰ গুজি মাকক সজোৰে মাৰি থৰে। এইবোৰ বনুৱাৰ জীৱনৰ বৈশিষ্ট্য।

পোচাক-পৰিচ্ছদ আৰু অয়-অলঙ্কাৰতো নিজা বৈশিষ্ট্য আছে। নহলে নো
ৰাং-ঢালী ভনীয়েকে দুৰ্গা পূজাৰ ৰং-বহুইচেত অংশ গ্ৰহণ কৰিবলৈ উৎকণ্ঠিত
হৈ ককায়েকৰ ওচৰত সানুনয়ে তলৰ ঝুমুৰটি গাবনে?

আশ্বিন মাসে দুৰ্গা-পূজা
সবাই পিন্ধে লাল শাড়ী
চলগ' দাদা দেখতে যাব
ঢাকৈৰ কেমন গুড় গুড়ি।

অয়-অলঙ্কাৰেও এই বৈশিষ্ট্য ৰক্ষা কৰিছে। মূৰত 'সীতা-পাটি', নাকত
'নাকফুল' আৰু 'লুলুক', ডিঙিত 'চন্দ্ৰহাৰ' আৰু 'ট'ট-চিপা', ভৰিত 'পৈৰী'
আৰু 'ঝুটিয়া' পিন্ধাৰ আগ্ৰহ মন কৰিবলগীয়া। অৱশ্যে বৰ্তমান আধুনিক
বাতাবৰণে উক্ত অয়-অলঙ্কাৰবোৰৰ ব্যৱহাৰ কমাই দিয়াটো স্বাভাৱিক। অগ্ৰাণু
আগবঢ়া সমাজতো ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম দেখা যায়। তথাপিও বনুৱা সমাজৰ
এগৰাকী বুঢ়ীমাকে জীয়েক আৰু বোৱাবীয়েকৰ কাৰণে এইবোৰ চেনেহৰ
চানেকি বুলি যত্ন সহকাৰে সাঁচি থয়, যাতে মৰম আৰু স্মৃতিকণ সজাৱ
হৈ থাকে।

আদৰ-আপ্যায়নতো এই বৈশিষ্ট্য ফুটি উঠে। চিনাকি হওক বা অচি-
নাকিয়েই হওক আলহী স্বৰূপে আহিলে বনুৱা ঘৰৰ জীয়াৰী-বোৱাৰীয়ে এঘটি
পানী আগ বঢ়াই দিয়ে ভৰি-হাত ধুবৰ কাৰণে। হাত-ভৰি ধোৱাৰ পিছত
বহিবৰ কাৰণে এখন পীৰা আগ বঢ়াই দিয়া হয়। কি ধনী, কি জুখীয়া
কোনোৱেই আলহীক এই প্ৰাথমিক আপ্যায়নৰপৰা বঞ্চিত নকৰে। এইদৰে
আথে-বেথে বহিবলৈ দিয়াৰ পিছত খাবৰ কাৰণে জা-জলপান যি থাকে তাকে
দিয়ে। জা-জলপানো আকৌ বেলেগ। বিশেষকৈ ছিৰা-মুড়িয়েই জলপান।
লগতে কিঞ্চিৎ পৰিমাণৰ গুৰ বা চেনি আৰু ডাঙৰ ডেৰসেৰীয়া বাটি
এটিত এবাটি চাহপানী। আনকি বিবাহ-শ্ৰাদ্ধ আদিতো ছিৰা-মুড়িয়েই
জলপানৰ মুখ্য ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে। শ্ৰাদ্ধত উক্ত জলপানৰ লগত দৈবো প্ৰচলন
দেখা যায়; কিন্তু টেঙা বস্ত্ৰ বুলিয়েই বিয়াত দৈ নিদিয়ে। জুতি লাগিবৰ
কাৰণে এই জলপানৰ লগত জলকীয়াৰ গুড়িও দিয়া হয়।

বনুৱাসকলে গো-সেৱা পৰম ধৰ্ম বুলি ভাবে। বঙালী বিহুত হুচৰি
গোৱাৰ নিচিনাকৈ বনুৱাসকলেও দেৱালীত 'জাহলি' গায়। একোখন

বনুৱা গাঁৱত একাধিক 'জাহলি'ৰ দলে এই কৰ্তব্য সমাধা কৰে। এই
উপলক্ষে বিশেষকৈ গো-জাতিৰ গুণানুকীৰ্তন কৰি গান গোৱা হয়। 'জাহলি'
গীতৰ সুৰো স্বকীয়া। 'জাহলি'ৰ কাৰণে বাদ্য যন্ত্ৰৰ ভিতৰত ঢোল, মাদলেই
মুখ্য স্থান অধিকাৰ কৰে। ইয়াৰ দ্বাৰা সংগৃহীত টকাৰে এদিন ডেকা-
সকলে সমূহীয়াকৈ এটা ভোজৰ আয়োজন কৰি একেলগে এসাজ খোৱাৰ
তৃপ্তি লাভ কৰে।

বনুৱাৰ সাংস্কৃতিক জীৱনত ভাদ্ৰ মাহটো বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ। নতুনকৈ বিয়া
দিয়া ছোৱালীক এই মাহতেই ভায়েক বা ককায়েকে নিজ মাক-বাপেকৰ ঘৰলৈ
নিবলৈ আহে। ন-বোৱাৰী হিছাপে গিৰিয়েকৰ ঘৰত খাপ খাওক বা নেখাওক
কিছুদিন থকাৰ পিছত মাক-বাপেকৰ ঘৰলৈ আহিবলৈ মন কৰাটো স্ত্ৰী সুলভ
ইচ্ছা। গতিকে কঁহুৱা ফুলে ভাদ্ৰ মাহৰ আগ জাননী দিয়াৰ লগে লগে সদ্য
বিবাহিতা কন্যাৰ মনত পৰে মাক-বাপেকৰ ঘৰলৈ (নৈবহ)। মনত পৰে
ঝুমুৰৰ আখড়াত গোৱা 'আবল ভাদৰ মাস। লাগিল নৈবহেৰ আশ' এই
গীতটি। তাৰোপৰি ভাদ্ৰ মাহৰ একাদশী তিথি বিশেষ পয়োভৰেৰে পালন
কৰা হয়। এই উপলক্ষে 'কৰম পূজাৰ' আয়োজন। একাদশী ব্ৰতত
উপবাসকে আদি কৰি যিখিনি কৰিবলগীয়া হয় সেইখিনি কৰমতীসকলেই
(কৰম পূজাৰ পূজাৰিণী) কৰে। সেইদিনা চিকামৰলিয়া গছৰ পুলি দুটি আনি
উক্ত ব্ৰত গোটেই নিশাটে উদ্ঘাপন কৰা হয়। ঝুমুৰ নৃত্যই বনুৱাৰ একমাত্ৰ
প্ৰধান নৃত্য। ই বিশেষকৈ অবিবাহিত ডেকা-গাভৰুৰ প্ৰাণৰ স্পন্দন। উভয়ৰে
যৌৱনৰ লীলায়িত স্বপ্ন। ঢোল-মাদলৰ ছেও আৰু ঝুমুৰ গীতৰ যৌৱন
জগোৱা সুৰে তেওঁলোকক আৰু বেচিকৈহে স্বপ্ন বিভোৰ কৰি তোলে। যৌৱনো-
ল্লাস পূৰ্ণ এই ঝুমুৰ গীতবোৰে ডেকা-গাভৰুৰ মন এক অবুজ পুলকেৰে ওপচাই
পেলায়। সঞ্চাৰ হয় পূৰ্ববাগ অনুবাগৰ, ইটিয়ে সিটিক ভালপোৱাৰ।

প্ৰচলিত যোজনায়ে আমাৰ সাংস্কৃতিক জীৱনৰ সজীৱ দিশটো ফট
ফটীয়াকৈ প্ৰকাশ কৰে। আমাৰ মাজত কিছুমান কৃষিজীৱী বনুৱা আছে যি-
সকলক আমি প্ৰাক্তন বনুৱা বুলি অভিহিত কৰোঁ। কৃষি-কৰ্মই জীৱিকা নিৰ্বা-
হৰ একমাত্ৰ উপায় যেতিয়া, ইয়াক কেতিয়াও অৱহেলা নকৰে। বতৰ অনুসৰি
কৰিলেহে যে ইয়াৰ সু-ফল পোৱা যায় তাৰেই ইংগিত দিয়ে তলৰ যোজনাটিয়ে।

আষাড় শাৱন খাটবে
আঘণে পেট ভৈৰ খাবে।

সঁচা কথা, আহাৰ শাওন মহীয়া খেতি পথাৰত আশ্ব-নিয়োগ কৰিলেহে
আঘোন মাহত পেট ভৰাই এমুঠি ভাত খাবলৈ পোৱা যায়।

ওপৰত আলোচনাৰপৰা ইয়াকে ক'ব পাৰি যে বনুৰা জীৱনক বুজাব
বাটত সংস্কৃতিয়ে সকলো প্ৰকাৰে সহায় কৰিছে আৰু এই সংস্কৃতিয়েই
বশিষ্ট্যও ৰক্ষা কৰিছে।

—(০)—

বনুৰাৰ উৎসৱ

ভাৰতবৰ্ষ বহুতো জাতি উপ-জাতিৰ সমষ্টি। প্ৰত্যেক জাতিৰ একাধিক
জাতীয় উৎসৱ থকাৰ উপৰিও কিছুমান সাধাৰণ উৎসৱ সকলোৱে পালন
কৰে। বৃটিছৰ আমোলৰ পৰাই অসমত বসবাস কৰি থকা বনুৱাসকলেও
কিছুমান উৎসৱ পালন কৰা দেখিবলৈ পাওঁ। এনে উৎসৱ প্ৰধানকৈ তিনিটা।
সেই তিনিটা যথাক্ৰমে হ'ল 'কৰম পৰৱ', 'সহৰাই পৰৱ', আৰু 'তুচু পৰৱ'।
ইয়াৰ উপৰিও ফাকুৱা, দুৰ্গাপূজা আৰু কালীপূজা বা দেৱালী আমাৰ
সাধাৰণ উৎসৱ।

কৰমপূজা তিনি প্ৰকাৰৰ অৰ্থাৎ বছৰেকত তিনিবাৰ হয়। যেনে একাদশী,
জীতিয়া আৰু বুঢ়ী কৰম। কৰমপূজাৰ এটি পৌৰাণিক ইতিবৃত্ত আছে।
এই ইতিবৃত্তটোত সাধাৰণতে ধৰ্মৰ জয় আৰু অধৰ্মৰ পৰাজয় দেখুৱা হয়।
কৰমপূজা কৰিবৰ কাৰণে দুটা খৰাহী (টুপা) 'জাৱা' উঠোৱা হয়। তাত
বালি থাকে। বালিত মাটিমাহ, বুটমাহ, ধান আৰু গম আদি গুজি দিয়া
হয়। পূজাৰ সাতদিন বা ন-দিনৰ আগতে 'জাৱা' উঠায়। পাঁচজনী বা সাত-
জনী যুৱতীয়ে 'জাৱা' উঠায়। তেওঁলোকক 'কৰমতী' বোলে। প্ৰত্যেক দিনা
গধূলি জাৱাক সজাগ কৰি ৰাখিবৰ কাৰণে জাৱাগীত গায়। ওপৰোক্ত কৰ-
মতী সকলেই পূজাৰ ব্ৰতধাৰিণী। পূজাৰ দিনা সন্ধ্যা হুজোপা কৰম গছৰ
পুলি কাতি আনি চোতালত পোতা হয়। সেই গছৰ পুলি দুটাৰ তলত
জাৱাৰ খৰাহী দুটা ৰখা হয়। নিমজ্বিত কাহিনী কওঁতাজন আহিলে কৰমতী-
সকলে পূজামণ্ডপত বহে। তেওঁৰ নিৰ্দেশ মতে পূজাৰ কাম আৰম্ভ হয়।
দিনত ছিঙি অনা ফুল, গছৰ পাত আদি কৰমতীসকলে পূজাৰ সামগ্ৰী হিছাপে
উচৰ্গা কৰে। গুড়-মিশ্ৰিত পিঠাও ব্যৱহৃত হয়। পূজা শেষ হোৱাৰ লগে
লগে বান্ধুৰ নাচ আৰম্ভ হয়। গাঁৱৰ বা লাইনৰ প্ৰত্যেকজন যুৱক-যুৱতীয়ে
যোগদান দিয়ে। গোটেই ৰাতি ৰং-ধেমালিৰ মাজেদি অতিবাহিত হয়।
মাদল, ঢোল, কৰতাল আৰু বাঁহী আদি বাত্ৰ যন্ত্ৰস্বৰূপে ব্যৱহৃত হয়। বান্ধুৰৰ
আখৰাত সাধাৰণতে গায়কসকলে বান্ধুৰ, ডমকচ, ৰং আৰু খেমটা গীত গায়।

বাতিপুৱাৰ লগে লগেই পুলি ছটা ঘাটলৈ নি বিসৰ্জন দিয়ে। এয়েই কৰম পূজা। প্ৰত্যেকৰে ঘৰত কৰমপূজা নকৰিলেও সকলোৱে সৰ্বাংগকৰণে সহায় আৰু সহানুভূতি প্ৰদৰ্শন কৰি পূজা সাফল্যমণ্ডিত কৰাত বিশেষ বৰঙনি যোগায়।

হিন্দু মাত্ৰেই পৌষ সংক্ৰান্তি বিভিন্ন ধৰণে পালন কৰে। বনুৱাসকলেও এই শুভ দিনত তুচু পূজা পাতে। তুচু আন একো নহয়। এজনী দেৱী। যিজনী তিবোতাই ল'ৰা ছোৱালীৰ মুখ নেদেখে সেই তিবোতাই সতি-সন্ত-তিৰ কামনাৰে তুচু দেৱীক পূজা কৰে। পূজা হোৱা সাত দিন বা ন দিনৰ আগতে কেইজনীমান যুৱতীয়ে তুচুৰ থাপনা চোতালত স্থাপন কৰে। প্ৰথম দিনা গধূলি থাপনা কৰি মাটিৰ চাকি এটি জ্বলাওঁতে তলৰ তুচু গীতটি গায় :-

“তেল দিলি   শলিতা দিলি
আৰ' দিলি বাতি
সৰে দেৱতা   সন্ধ্যা লেমা
লক্ষ্মী সৰস্বতী।
গাই আইল'   বাছৰ আইল'
আইল' ভগৱতী
একে একে   সন্ধ্যা লেমা
ঘৰেৰ কুলৱতী।”

এনেকৈয়ে প্ৰতি সন্ধ্যা যুৱতীসকলে থাপনাৰ চাৰিওফালে বহি ধূপ-ধূনা জ্বলায় আৰু তুচুগীতৰ যোগেদি তুচুৰ গুণানুকীৰ্তন কৰে।

আগতে কোৱা হৈছে যে তুচু এজনী দেৱী। পূজাৰ দিনা লক্ষ্মী দেৱীৰ নিচিনা তুচুৰ মূৰ্তি কুমাৰৰ ঘৰৰপৰা কিনি অনা হয়। উক্ত থাপনাত স্থাপন কৰি পৌষ-সংক্ৰান্তিৰ গধূলি পূজা-পাতল কৰে। পূজাৰ সামগ্ৰী থাকে ফল-মূল, ফুল, আখৈ আৰু বাতাচাইত্যাदि। সেইদিনা বুঢ়া-বুঢ়ীসকলেও যোগদান কৰে। কিছুমানে আকৌ মূৰ্তি নিকিনে। তেওঁলোকে পান্ধীৰ নিচিনা ‘চড়ল’ সাজে। বঙা, নীলা, ক'লা, হালধীয়া আদি কাগজ কাটি ইয়াক সজা হয়। এই মনোমোহা ‘চড়লটিয়ে’ মূৰ্তিৰ কাম কৰে। পূজাৰ অন্তত ল'ৰা ছোৱালীৰ মাজত প্ৰসাদ বিতৰণ কৰি দিয়া হয়। পহিলা মাঘৰ বাতিপুৱা বা গধূলি তুচুক বিসৰ্জন দিবলৈ নৈ ঘাটলৈ নিয়া হয়। সেই ঠাইত যদি কেইবাটাও

তুচু গোট খায় তেন্তে ইদলে সিদলৰ লগত গীতৰ প্ৰতিযোগিতা চলায়। যুৱক যুৱতীসকলেও পৰস্পৰে পৰস্পৰক জোৰা নামেৰে আক্ৰমণ কৰে।

বনুৱাৰ মাজত প্ৰচলিত দেৱালী বিশেষ মন কৰিবলগীয়া। বঙালী বিহু, বিশেষকৈ গৰু-বিহুৰ লগত ইয়াৰ কিছু সাদৃশ্য আছে। দেৱালী হোৱাৰ পাঁচ দিনৰ আগৰেপৰা নিজৰ ঘৰত থকা গৰু ম'হৰ শিঙত, মূৰত আৰু ঠেঙত মিঠাতেল ঘঁহে। দেৱালীৰ নিশা ‘জাহলি’ গাবলৈ বনুৱাসকল ওলায়। ‘জাহলিত’ সাধাৰণতে গৰুৰ জীৱনক কেন্দ্ৰ কৰিয়েই গীতানুষ্ঠান হয়। ইয়াক ‘গৰু জাগোৱা’ বুলিও কয়। গৰুক উদ্দেশ্য কৰি এইদৰে গায়—

“অহীৰে অ'নদিনে বৰদা মাৰহলি
পিটহলি, আজুত কৰব দুলাৰৰে
অহীৰে ৰূপেমে বান্ধব সনেমে ঢালব
শিংগেত লগাব তেলাৰে।”

দেৱালীৰ নিশা চোতালত বস্তি জ্বলোৱা হয়। ‘জাহলি’ গাই যি টকা-পইচা সংগ্ৰহ কৰে সেই ধৰণেৰে এদিন সকলোৱে ভোজ খায়। দেৱালীৰ পিচত পঞ্চমীৰ দিনা ‘গৰয়া’ কৰে—অৰ্থাৎ সেইদিনা গুৰমিশ্ৰিত “পোৰা পিঠা” পোৰে। গোহালিৰ সম্মুখ চাফ-চিকুণ কৰা হয় আৰু তাত পিঠা গুৰিৰে ‘চঁথ’ পোৰে। সেইদিনা গোহালিলৈ গৰু সোমোৱাৰ আগতে গৰুক আদৰ-সাদৰ কৰি ঠেং ধুৱাই দি গোহালিত প্ৰৱেশ কৰোৱা হয়। তাৰ পিছতেই কাঁহী এখনত পোৰা পিঠা, আৰৈ চাউল, ছবৰিবন আদি যোগাৰ কৰি প্ৰত্যেক টো গৰুকে পিঠা খাবলৈ দিয়ে। আনকি নাঙল, যুঁৱলি, মৈ আদিকো গিৰি-ইতনীয়ে সেৱা কৰে। গৃহিনীয়ে সেইদিনা কোনোবা আলহী আহিলে পোৰা পিঠাৰে আপ্যায়িত কৰে। গৰখীয়াজনকো সেইদিনা পাৰিতোষিক হিছাপে কিছু পইচা দিয়ে।

এইদৰে ভিন্ ভিন্ ঋতুত উল্লিখিত উৎসৱবোৰ পালন কৰে।

বনুৱাৰ লোক-নৃত্য : ঝুমুৰ

“মানুহৰ স্বভাৱজ সারলীল ছন্দ-চেতনাই নৃত্য-শৃংখল মূলধাৰ।”— বাস্তৱিকতে ছন্দ-চেতনা মানুহৰ অত্যন্ত আনন্দৰ সময়ত উদ্ৰেক হোৱা এক প্ৰকাৰ চেতনা। এই চেতনাই কালক্ৰমত নৃত্য-ৰূপ ধাৰণ কৰি বৰ্তমানেও মানৱ সমাজত বৰ্তি আছে। জালাযন্ত্ৰণাময় সংসাৰত এনে ব্যৱস্থা নথকা হ’লে হয়তো মানুহৰ জীৱনটো তেনেই নিৰস হ’লহেঁতেন। অসমৰ চাহ বাগিচাবিলাকত থকা, বিশেষকৈ ছোটনাগপুৰী বনুৱাসকলৰ মাজতো তেওঁলোকৰ চিত্ত-বিনোদনৰ বাবে একাধিক লোক-নৃত্যৰ প্ৰচলন আছে; তাৰ ভিতৰত ঝুমুৰ নৃত্য তেওঁলোকৰ বাপতিসাহোন স্বৰূপ। অৱশ্যে ই আজি বনুৱা সমাজ মাজৰে এটি উমৈহতীয়া নৃত্যত পৰিণত হৈছে। এই ঝুমুৰ নৃত্য কেতিয়া কি উদ্দেশ্যে আৰু কেনেকৈ পৰিবেশন কৰা হয় তাৰে এটি চমু আভাস তলত দিয়া হ’ল।

একাদশী ব্ৰত হিন্দু মাত্ৰেই পালন কৰা বিধি হ’লেও স্থান আৰু জাতি বিশেষে কিছু বেলেগ বেলেগ ধৰণৰ। ই স্বাভাৱিক কথা। বনুৱাসকলেও ভাদমাহৰ একাদশী ব্ৰতটো বৰ উলহ মালহেৰে পালন কৰে। এই ব্ৰত উপলক্ষে কৰম পূজাৰ আয়োজন কৰা হয়। কৰমপূজাৰ এটি দীঘলীয়া উপাখ্যান আছে। ইয়াক কিয় পতা হয় আৰু কেনেকৈ পতা হয় উক্ত উপাখ্যানত সকলোবোৰ নিহিত আছে। এই প্ৰবন্ধত কৰম-পূজাৰ দীঘলীয়া পাতনি নেমেলা মাত্ৰ ইয়াৰ উদ্দেশ্যে হোৱা ঝুমুৰ নৃত্যৰ বিষয়েহে কোৱা হ’ব। ভাদমাহৰ একাদশীৰ বাহিৰেও বছৰেকত আৰু দুবাৰ কৰম পূজা হয়। প্ৰত্যেক বাৰতে ঝুমুৰ নৃত্য দেখিবলৈ পোৱা যায়। যি কি নহওক বনুৱাসকলৰ মনত একাদশীৰ কৰমপূজাহে পৱিত্ৰ। কিয়নো ভাদমাহত অনুষ্ঠিত হোৱা কৰমপূজা আৰু ঝুমুৰ নৃত্যত অংশ গ্ৰহণ কৰিবলৈ তেওঁলোকে যিমান তৎপৰতা দেখুৱায়, আন দুটি কৰম-পূজা আৰু ঝুমুৰ নৃত্যৰ

বনুৱাৰ লোক-নৃত্য : ঝুমুৰ

৯

বেলিকা সিমান নেদেখুৱায়। কৃষি-কৰ্মৰ এক প্ৰকাৰ সামৰণি মাৰি অৱশ হোৱা শৰীৰ আৰু মনত আনন্দ লাভৰ বাবেই এই একাদশী ব্ৰত পালনত উৎসাহ উদ্দীপনা দেখুৱায়। ভাদমাহৰ আৰম্ভণিতে ফুলা-কঁহুৱা ফুলবোৰে একাদশীৰ আগজাননী দিয়ে, যেনেকৈ ভেবেলীলতা ফুল ফুলি বিহুৰ আগজাননী দিয়ে। কৰম পূজা সকলোৰে ঘৰত নাপাতে যদিও ইয়াৰ উদ্দেশ্যে হোৱা ঝুমুৰ নৃত্যত সকলো বনুৱাই এঘৰতে অংশ গ্ৰহণ কৰি আনন্দ উপভোগ কৰে। কাৰণ পূজাৰ আয়োজন কৰিবলৈ সকলোৰে আৰ্থিক অৱস্থা অনুকূল নহ’ব পাৰে।

ঝুমুৰ নৃত্য স্ত্ৰী-প্ৰধান যদিও পুৰুষে ইয়াত অংশ গ্ৰহণ নকৰিলে ইয়াৰ সৌষ্ঠৱ বৃদ্ধি নহয়। কিয়নো পুৰুষেহে ঝুমুৰ গীতৰ নায়ক আৰু বাণ্য যন্ত্ৰ বাদনৰ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰা দেখা যায়। ঝুমুৰ গীতৰ স্বৰ-লালিত্য আৰু মাদলৰ ছেৱে ডেকা-গাভৰুৰ মনো-মন্দিৰত কিবা এটি অবুজ আনন্দৰ খলকনি তোলে। তেওঁলোকৰ মনটো অজানিতে উচুপিচাই উঠে। কোৱা নিষ্পয়োজন যে ভাদমাহ সোমোৱাৰ লগে লগে যুৱতীসকলৰ খোজ কাটলতো নাচোনৰ অংগী ভংগী পৰিলক্ষিত হয় আৰু যুৱকসকলেও ঝুমুৰ গীত আওৰাবলৈ ধৰে। কৰমপূজা হোৱাৰ কেইদিন মানৰ আগৰে পৰা ঝুমুৰ নৃত্য অনুষ্ঠিত হয়। অৱশ্যে শেষৰ দিনা অৰ্থাৎ কৰমপূজা হোৱা নিশাহে নৃত্যত অধিক সংখ্যক যুৱক-যুৱতীয়ে অংশ গ্ৰহণ কৰে। তেওঁলোকে ঝুমুৰৰ আখড়াতে গোটেই নিশাটো কটাই দিয়ে। সাংসাৰিক চিত্ৰ থকা প্ৰেমমূলক গীতবোৰ বৰ অকৰ্ষণীয়। বিশেষকৈ প্ৰেমমূলক গীতবোৰে যুৱক-যুৱতীৰ অন্তৰ স্পৰ্শ কৰি পূৰ্বৰাগ আৰু প্ৰেম ভাৱৰ সঞ্চার কৰে। এনেবোৰ ঝুমুৰ গীতৰ, আৰু বাদ্য-যন্ত্ৰৰ ছেৱত যুৱতীসকল নৃত্যৰতা হৈ পৰে। ঝুমুৰ নৃত্যৰ সময়ত ঢোল, মাদল, তাল, বাঁহী আদিকো বাণ্য যন্ত্ৰ হিছাপে ব্যৱহাৰ কৰা হয়। বাণ্যযন্ত্ৰবোৰ ডেকা-সকলে বজায়। ঝুমুৰ গোৱা ডেকা এজনে ঝুমুৰ গীত এটি গাই শেষ কৰাৰ পিচতেই নাচনিয়াৰ যুৱতীসকলে গীতটোৰ শেষৰ দুফাঁকি পুনৰাবৃত্তি কৰি গায় আৰু নাচিবলৈ ধৰে। লগে লগে বাণ্য-যন্ত্ৰবোৰ বাজি উঠে। গীতৰ কোন অংশ নাচনিয়াৰসকলে পুনৰাবৃত্তি কৰে তলৰ উদাহৰণটি লক্ষ্য কৰিলেই হ’ব।

আম গাছে   জাম নাই

ফাবড় কেনে মাৰহে

তোমাৰ দেশে আমি নাই

চঁথ কেনে থাকে।

এই সম্পূৰ্ণ গীতটি গায়কে গাই শেষ কৰাৰ পাছতে নাচনিয়াবসকলে—

‘তোমাৰ দেশে আমি নাই

চঁথ কেনে থাকে।’

এই দুফাঁকি পুনৰাবৃত্তি কৰে। এজন বনুৰ গায়কে কেইটিমান গীত গোৱাৰ পিচত আন এজনে গাবলৈ ধৰে। কেইবা গৰাকী যুৱতীয়ে একেলগে হাতত ধৰাধৰি কৰি এটি দীঘলীয়া শাৰীৰ সৃষ্টি কৰে। প্ৰথমজনীয়ে দ্বিতীয় জনীৰ বাঁও হাতৰ আঙুলিত নিজৰ সোঁহাতৰ আঙুলিবোৰ সুমুৱাই লয়। শাৰীটোৰ আগত থকাজনীক “আগলিদাঙী” বুলি কোৱা হয়। নাচোঁৱৰ ভংগী সাধাৰণতে দুই প্ৰকাৰৰ দেখা যায়। সাধাৰণ বনুৰ গীতবোৰ গাওঁতে নাচোন অলপ খৰ হয়। কিন্তু যেতিয়া থেমটা নামৰ গীতবোৰ গায় তেতিয়া নাচনিয়াৰে ধীৰে ধীৰে নাচে আৰু বৰকৈ ককালবোৰ হাওঁলাই দিয়ে। এই নাচটোৰ সময়ত বাঁও যন্ত্ৰৰ ছেও ধীৰ আৰু বেলেগ ধৰণৰ হয়।

এইয়া হ’ল বনুৰ নৃত্যৰ পৰিবেশন প্ৰণালী। এতিয়া আৱস্তাগিতে কেনেকুৱা বনুৰ গীত গোৱা হয় তাৰ বিষয়ে অলপ কোৱা প্ৰয়োজন। আৱস্তাগিতে সাধাৰণতে দুটি প্ৰাৰ্থনামূলক গীতেৰে বনুৰ নৃত্যৰ অনুষ্ঠান মুকলি কৰা হয়। বাগদেৱী সৰস্বতী আৰু ভগবানক প্ৰাৰ্থনা কৰা দুটি গীত তলত দিয়া হ’ল—

আখড়া বন্ধন কৰি

সৰস্বতী মাইগ’ হৰি

মদনে বনুৰ লাগতো ভাৰী।

(অৰ্থ :—হে আই সৰস্বতী! আখড়া বন্ধন কৰা হৈছে। মদনত (এখন ঠাই)

আজি বৰকৈ বনুৰ নাচ হ’ব)।

আই সগ’ মা সৰস্বতী

কঠে দেখা ভৰগ’

বাঁশী স্বৰে—

হামৰা খেলিৰ বনুৰগ’

বাঁশী স্বৰে—।

(অৰ্থ :—হে আই সৰস্বতী! কঠক আশীৰ্বাদ কৰা যাতে বাঁশীৰ সুৰে সুৰে আমি নাচিব পাৰোঁ)।

উল্লিখিত দুটি প্ৰাৰ্থনামূলক বনুৰ গীত গোৱাৰ পিচতেই আন আন বনুৰ গীতবোৰ গোৱা হয়। লগে লগে বনুৰ নৃত্য আৰু বাঁও-যন্ত্ৰৰ ছেৱে গোটেই নিশাকে মুখৰিত কৰি ৰাখে। নাচনিয়াবসকলে ভবিৰ আঙুলিত পিন্ধা ‘বনুটিয়া’ নামৰ এবিধ গহনাই নৃপুৰৰ ধ্বনিৰ পৰিৱেশৰ সৃষ্টি কৰে। এইদৰে অলপো ক্লান্তি বা অৱসাদ অনুভৱ নকৰাকৈ ৰাতিপুৱাহে উক্ত নৃত্যানুষ্ঠানৰ সামৰণি হয়।

বনুৰ গীতৰ সৌন্দৰ্য

লোক-সাহিত্যৰ ভিতৰত লোক-গীতৰ স্থান অতি উচ্চত। ই যদিও নিৰক্ষৰ মানুহৰ সৃষ্টি তথাপিও এইবিলাক ইমান অৰ্থপূৰ্ণ যে ভাবিয়ে আচৰিত হ’ব লাগে। তেতিয়াৰ মানুহবোৰ যে অধিক ভাৱপ্ৰৱণ আছিল ই তাৰেই উজ্জ্বল চানেকি। কাৰণ মানুহৰ মনত উদ্বেক হোৱা আৱেগ অনুভূতিবোৰ আনৰ আগত ক’বলৈ ভাল পোৱাটো মানুহৰ সহজাত প্ৰৱৃত্তি। তথাকথিত আৱেগ অনুভূতি বা লোক-গীতবোৰত, নিহিত হৈ আছে। অসমত থকা বিশেষকৈ ছোটনাগপুৰী বনুৰাসকলো আদিতো বৰ ভাৱপ্ৰৱণ আছিল। সেয়েহে তেওঁলোকৰ মাজতো লোকগীতিৰ প্ৰচলন হৈছিল আৰু আজিও সেইবোৰ বৰ্তি আছে। অৱশ্যে দেশ-কাল-পাত্ৰভেদে ইবোৰৰ কিছু পৰিবৰ্তন হৈছে। এইদৰে আমাৰ মাজত প্ৰচলিত প্ৰিয় লোক-গীত বনুৰৰ সৃষ্টি কেতিয়া হ’ল তাক ঠাৱৰ কৰা টান। তথাপিও এইবোৰ যে অখ্যাত ৰচকৰ বিখ্যাত ৰচনা এই কথা স্বীকাৰ কৰিব লাগিব। বনুৰ গীতৰ সৃষ্টিৰ সঠিক সময় যেনেকৈ ঠাৱৰাব নোৱাৰি তেনেকৈ ৰচকৰ নাম-ধামো ঠাৱৰ কৰা নাযায়। গীতবিলাকৰ সৌন্দৰ্যৰ বিষয়ে এটি খুলমূল আলোচনা তলত দিয়া হ’ল।

ছন্দবোধৰ গুণত মানুহে গীতৰ কোনটো সুৰ ভাল, কোনটো বেয়া বিচাৰ কৰিব পাৰে। বনুৰ-গায়কেও এই গুণবিশিষ্ট ছন্দবদ্ধ বনুৰ সৃষ্টি

কবিবলৈ সক্ষম হয়। কাজেই এইবোৰ সহজতে মনত ৰাখিব পাৰি। এনেকুৱা গীতৰ অহুপ্ৰাস আৰু ছন্দোলিপি মন কৰিবলগীয়া। উদাহৰণ স্বৰূপে —

বাৰ মাসেৰ বাৰ ফুল
ভাদৰ মাসে কিয়াৰে
কিবা দম্ব ছাড়ে গেল
অভাগিনীৰ পিয়াৰে।

উল্লিখিত গীতটি ছন্দবদ্ধ। ছন্দহীন গীতো আছে। অৱশ্যে সুৰ লগাই গাব পাৰি। ঝুমুৰ গায়কে ইয়াৰ সংযোজনা সুন্দৰ আৰু সহজ ভাৱে কৰে। তেওঁ তেওঁ কেৱল ঝুমুৰ গীতৰ বচকেই নহয় এজন বস্তু সংযোজকো। তলত এটি ছন্দহীন গীত দিয়া হ'ল:

আশে পাশে নাথোঁ গাহ
গমকি উঠিল বাস
কাঁহা পাৱেৰে সখি
কেঁৱৰাকে ফুল
ৰে গমকি আৱে।

পঢ়া দুবিধ। এবিধ মিলিতান্ত আৰু আন বিধ অমিলিতান্ত। মিলিতান্ত পঢ়াৰ ছন্দৰ প্ৰথম শাৰীৰ শেষ আখৰ দ্বিতীয় শাৰীৰ শেষ আখৰৰ সৈতে মিলি যায় যেনে —

কিনো দিম প্ৰতিদান প্ৰীতি উপহাৰ
নাই একো আভৰণ পূজাৰ সম্ভাৰ।

—বঘুনাথ চৌধুৰী।

মিলিতান্ত পঢ়াৰ নিচিনা ঝুমুৰ গীতো হ'ল এটি আছে।

(১)

কি দিলে কিসেৰে নিখায়
মৰিলেৰে সখি কে সজ্জে যায়?

(২)

আপনাৰ খাব দাব
পৰেৰ কথা নাশুনিব
গামছা বিছায়ে ভাত খাব
চল সূগা বিদেশ যাব।

(৩)

মনে উঠে মনস্তাপ
দিব নকি জলে ঝাঁপ
ঝাঁপ দিলে ডুবিয়ে মৰিব
আৰ' কি শ্যামেৰে দেখা পাব?

কিছুমান পদ্যত উপমা আৰু ৰূপক পৰিলক্ষিত হয়। আনকি অসমীয়া বিহুগীততো দেখা যায়। যেনে —

মেঘত জিলিকে বিজুলী চটায়
শূণ্যত জিলিকে তৰা
পৃথিৱীত জিলিকে আমাৰে মইনা
তাতোকৈ এফেৰি চৰা।

ঝুমুৰ গীততো এনে ধৰণৰ সুন্দৰ উপমা পোৱা যায়। যেনে —

(১)

আম গাছে জাম নাই
ফাবৰ কেনে মাৰহে
তোমাৰ দেশে আমি নাই
চ'খ কেনে ধাৰহে।

(২)

আইড়ে শভে বকলী
পাথাৰে শভে ধানগ'
মায়েৰ কলাই ছাইলা শভে
ষেমন নৰ চাঁদগ'।

ঝুমুৰ গীতৰ ভাব প্ৰাণস্পৰ্শী, যিহেতু ই অন্তৰৰ অন্তৰ্ভূতি বাহক। ধৰা যাওক এজন প্ৰবাসী যুৱকে কাৰোবাৰ নয়ন কটাক্ষত বন্দী হৈ প্ৰেমৰ যশোগান গাইছে। প্ৰাণপ্ৰিয়াক লৈ ব্যস্ত হৈ পৰিছে, মাক-বাপেক, বংশ-পৰিয়ালক পাহৰি গৈছে,—এনে প্ৰেমৰ পৰিণতি বিষম হলে বিষাদৰ ক'লা ডাৱৰেৰে মন আবৃত হয়, মানুহ জন্ম লোৱাৰ সাৰ্থকতা নাই বুলি ভাবে। তলৰ ঝুমুৰটি তাৰেই মূৰ্ত প্ৰকাশ —

মাতা-পিতা দূৰে গেল
দাসী-প্যাসী প্যাৰী ভেল
অহিৰে, নৰজন্ম বিধি কাহে দেল।

নিম্নোক্ত আন দুটি বনুৰ গীতো এনে প্ৰাণ্পৰ্শী —

(১)

কিবা হাড়ি   কিবা ডম
পীৰিতে মজিল মন
মিছাই ধনী   কৰিছ বদন
ভাবিলে কি হইবে এক্ষণ।

(২)

আপন কৰম দখে
বজ্জড় পড়ল বুকৈ
অহ' বিধি হায়বে
দুখ দেখি কেহ' না আপন।

সামাজিক আৰু অৰ্থনৈতিক জীৱনৰ চিৰন্তন সমস্যাও বনুৰ গীতত নিহিত হৈ আছে। ৰাতিপুৱা কামলৈ যাওঁতে বড়াই ভজাবে প্ৰাতঃ ভোজনৰ দিহা আৰু আৰ্থিক অস্থিচ্ছলতাৰ কোনোৱে একেবাৰে সাধাৰণভাবে ভোজনাদিৰ ব্যৱস্থা কৰাটো নিত্য-নৈমিত্তিক কৰ্তব্য। তলৰ বনুৰ দুটি তাৰেই উদাহৰণ —

(১)

চাল ভুজা   চা—পানী
ৰাখিল পৰাণ
বে বিদেশী খ্যাম
ফাঁকি দিয়ে আনিলি আসাম।

(২)

দু-পইচাৰ পুঁথি মাছ
কাঁও গলাৰ তেলহে
বাবুৰ বাপে চাখি দেখে
আৰ' মাংগে বাৰহে।

সকলো দেশৰ কাব্যত ফুলে বিশিষ্ট স্থান লাভ কৰি আহিছে। বিহুগীতত ভেবেলী, নাহৰ, মাইধ-মালতী আদি ফুলৰ বৰ্ণনা দেখা যায়। সেইদৰে কিছুমান বনুৰ গীততো ফুলৰ বৰ্ণনা পৰিলক্ষিত হয়। যেনে :—

(১)

ক'ন ফুলে হাঁনিব
ক'ন ফুলে খেলিব
ক'ন ফুলেৰ সংগে যাব ভাই সাজন
জুহী ফুলেৰ সংগে
যাব ভাই সাজন।

লাল শালুকৈৰ ফুল
ৰাত্ৰে ফুটে লালগ'
ক'ন ফুলতাই ক'ত মধু
গণিতে নাপাৰি
ক'ন ... ..

(৩)

কাঁসি ফুলা ফুটি গেল
আশা মোৰা লাগি গেল
কবেৰে আৱত ভায়া মৰ সাজন
কবেৰে ... ..

(৪)

বাৰ মাসেৰ   বাৰ ফুল
ভাদৰ মাসে কিয়াবে
কিবা দখে   ছাড়ে গেল
অভাগিনীৰ পিয়াৰে।

(৫)

আশে পাশে   নাথৌ গাছ
গমকি উঠিল বাস
কাঁহা পাবেৰে   সখি
কেঁৱৰাকে ফুল
ৰে গমকি আৱে।

অইন দিনে   দেখি কাল
কাণে কদ ফুলগ'
আইজ কেন   দেখি কাল
বদন মলিন যে।

(৭)

কাকৰ আংগনাই ভাল
হিলে চাঁপা ডাইব যে
হায়বে মৰ চাঁপা কলি
নজৰকে বেড়ায় বে।

উল্লিখিত বুম্ব গীতৰ প্ৰথমটিত জুহী (খৰিকাজাই), দ্বিতীয়টিত শালুক (পহুম), তৃতীয়টিত কঁসি (কঁহুৱা), চতুৰ্থটিত কিয়া (কববী), পঞ্চমটিত কেঁৱৰা (কেতেকী), ষষ্ঠটিত কদম আৰু সপ্তমটিত চাঁপা (চম্পা) ফুলৰ বৰ্ণনা পোৱা গৈছে। তদুপৰি বিহুগীত, বনগীতৰ দৰে বুম্ব গীততো পূৰ্ববাগ, অনুবাগ প্ৰেম, বিচ্ছেদ আদি সকলোৰে ছবি বৰ্তমান।

বুম্ব গীতবিলাকত যে কেৱল ফুলৰ বৰ্ণনা পোৱা যায় এনে নহয়, ফল-মূলৰো বৰ্ণনা পোৱা যায়। তলৰ বুম্বকেইটি তাৰেই উদাহৰণ:

(১)

পখৰী খান্দালে বন্ধু
নাবান্ধলে ঘটৰে
ডালিম লাগায়ে বন্ধু
গেলে পৰদেশৰে।

(২)

আম ফলে   ঝপা ঝা
তেতুল ফুলে ঝাঁকাগ'
পূৰব দেশে   দেখি আইলাম
ডাঁড়ী হাঁথে শাঁখাগ'।

(৩)

কাঁচা কদম দেখি
মাৰলি ফাবড় ধনী
কাঁচা কদম ঝাড়ি গেল
সখিহে, পুৰণা পীৰিত ছোটি গেল।

উল্লিখিত বুম্ব তিনিটিৰ প্ৰথমটিত ডালিম, দ্বিতীয়টিত আম আৰু তেতুলি আৰু তৃতীয়টিত কদমৰ কথা কোৱা হৈছে।

ওপৰৰ আলোচনাৰপৰা বুজা যায় যে বুম্ব গীতত অনুপ্ৰাস, ছন্দ উপমা, ৰূপক আদি কবিতা বা বিহুগীতৰ দৰে স্পষ্ট হৈ আছে। তদুপৰি বুম্ব গীতৰ প্ৰতিটো শব্দ ভাবোদ্দীপক আৰু অৰ্থব্যঞ্জক। লোক-সাহিত্যৰ ঐশ্বৰ্য ইয়াৰ মাজত ধুনীয়াকৈ ফুটি উঠিছে।

বুম্ব গীতত প্ৰেম

যৌৱন কালত হোৱা যুৱক-যুৱতীৰ পৰস্পৰ আকৰ্ষণ মানুহৰ স্বভাৱজ প্ৰবৃত্তি। এই প্ৰবৃত্তিৰ ফলতেই প্ৰেমৰ উদ্ভৱ হয়। সকলো সমাজৰে যুৱক-যুৱতীৰ মাজত প্ৰেম সংঘটিত হয়। গ্ৰীষ্মৰ প্ৰখৰ ৰ'দ আৰু শীতৰ কঠোৰ জাৰক নেওচি হাড়-ভঙা পৰিশ্ৰম কৰা ছোট নাগপুৰী বনুৱাসকলৰ ডেকা-গাভৰুৱেও প্ৰেম ৰাজ্যত বিচৰণ কৰে। তেওঁলোকো যে প্ৰেমৰ একনিষ্ঠ পূজাৰী তাৰ সন্তেদ বুম্ব গীতবিলাকত পোৱা যায়। এই গীতবিলাকত প্ৰেমৰ সঞ্চাৰ, বিকাশ আৰু ইয়াৰ জৰিয়তে হোৱা বিচ্ছেদ-মিলনৰ আনন্দ-বিষাদ এই সমস্ত দিশ নিহিত হৈ আছে। ডেকা-গাভৰু প্ৰেমাসক্ত হ'লে ইজনে সিজনৰ সান্নিধ্য বিচাৰে। প্ৰেমালাপ কৰিবলৈ বিচাৰে নিৰলাত বহি। কিন্তু সামাজিক বাধা-বিঘিনি হৈ পৰে ইয়াৰ অন্তৰায়। গতিকে আনৰ হতুৱাই ক'ব লগীয়া কথাৰ আদান-প্ৰদান কৰিবলৈ দিহা কৰা হয়। কিন্তু ই প্ৰেমাপ্ত মনক শান্তি-সুখ পান কৰাৰ নোৱাৰে। দৰ্শন লাভৰ ইচ্ছা তীব্ৰতৰ হৈ উঠে। তলৰ বুম্বটিত এই কথা পৰিস্ফুট হৈ আছে:

শিশিৰে কি ফুটে ফুল
বিনা বৰিষণে
বচনে কি মানে মন
বিনা দৰশনে।

প্ৰাণ প্ৰিয়াৰ প্ৰতিচ্ছবি অন্তৰত থিতাপি ল'লে ঘনে ঘনে চাবলৈ মনটো।
ব্যগ্ৰ হৈ উঠে। সদায় মনত পৰে তেওঁলৈ। শেষত তাকে আনৰ মুখত
কৈ পঠিয়ায়। তেওঁৰ ইচ্ছা আৰু মনোভাব তলৰ ঝুমুৰ গীতটিত পোৱা যায়।
ঘনে ঘনে মনে পড়ে ধনীকে
কহি দে মাই চাঁদমণিকে।

প্ৰেম ৰাজ্যত জাতিভেদ নাই, বিজাতীয় যুৱতীও প্ৰেমত বন্দি নী হ'ব পাৰে।
ফলস্বৰূপে অসবৰ্ণ বিবাহ হয়।

কিন্তু যুৱতী গৰাকীয়ে হয়তো পিচত নিজৰ বংশ-মৰ্যদা সুঁৱৰি অনু-
তাপ কৰিব লগাত পৰে। নতবা নিচিন্তাকৈ এনে বিবাহ বান্ধোনত সোমাই
চকুপানী টুকিব লগীয়া হয়। তেতিয়া অভিজ্ঞতা পুষ্ট এজনে তাইক ঝুমুৰ
গীতেৰে সাহুনা দিয়ে :

কিবা হাড়ি কিবা ডম
পীৰিতে মজিল মন
মিছাই ধনী কৰিছ বদন
ভাবিলে কি হইবে এক্ষণ।

প্ৰেমালাপৰ উদ্দেশ্য অহা প্ৰেমিকে আনৰ উপস্থিতিত বিমুখ হৈ ঘূৰি
যাব লগাত পৰে। কাৰণ প্ৰেম-প্ৰীতিৰ কথা আন মানুহ ওচৰত থকোঁতে
কেনেকৈ ক'ব? প্ৰেমিকায়ো দেখা-সাক্ষাৎ কৰিবলৈ সুযোগ-সুবিধা নাপায়।
তেতিয়া প্ৰেমাস্পদক তাৰপৰা আঁতৰি যাবলৈ ইংগিত দিয়ে। তলৰ
ঝুমুৰটিত প্ৰেমিকাৰ তেনে ইংগিত নিহিত হৈ আছে—

আইলেন কিবা কাজে
না বলিলে ল'কেৰ লাজে
দাঁড়িয়ে ফিৰিয়ে যাওহে শ্যাম
দেখা দিতে অৱসৰ নাই।

প্ৰবাসী যুৱকে, কাৰোবাৰ প্ৰেমত গভীৰভাৱে আসক্ত হ'লে মাক-বাপেক,
বংশ-পৰিয়ালক পাহৰি যোৱাৰ দৃষ্টান্ত অনেক আছে। সেই যুৱতীক লৈয়ে
তেওঁ আপোন পাহৰা হৈ থাকে। পিছে কিবা কাৰণবশতঃ যদি অধঃপতনৰ
সম্মুখীন হয় তেন্তে ক্ৰমাৎ তেওঁ অনুশোচনা কৰিবলৈ ধৰে। জীৱনৰ প্ৰতি
ধিকাৰ জন্মে। এনে অনুতপ্ত যুৱকৰ মুখত শুনা যায় তলৰ ঝুমুৰটিত—

মাতা পিতা দূৰে গেল
দাসী প্যাসী প্যাৰী ভেল
অন্তকালে পহু ভুলি গেল
অহিৰে বিধি নৰজন্ম কাহে বিধি দেল।

অবৈধ প্ৰেমৰ যোগেদি বিবাহ হবলৈ সিদ্ধান্ত কৰা যুৱতীৰ ইকুল সিকুল
দুয়োফাল হানি হোৱা অনিবাৰ্য। তথাপিও প্ৰেমৰ দোহাই দি প্ৰেমিকৰ ওচৰত
আত্মমৰ্ণ কৰিবলৈ বিচাৰে। কিন্তু উপযুক্ত সঁহাৰি নেপালে তেওঁ নিৰাশ
হৈ পৰে। মনৰ বেজাৰত ক'ৰবাত জাপ মাৰি প্ৰাণ ত্যাগ কৰিবলৈ বিচাৰে।
পিচে মৰি গ'লে যে দুনাই তেওঁৰ প্ৰাণপ্ৰিয়ক দেখি নাপাব। তলৰ ঝুমুৰটিও
তাৰেই মূৰ্ত প্ৰকাশ—

মনে উঠে মনস্তাপ
দিব নকি জলে ঝাঁপ
ঝাঁপ দিলে ডুবিয়ে মৰিব
আৰ' কি স্থামেৰ দেখা পাব।

জীয়েকৰ কাৰোবাৰ লগত হোৱা গোপন সম্পৰ্কৰ কথা কেনেকৈ মাক-
বাপেকে গম পালে গালি-শপনি পাৰে আৰু তেনে কামত প্ৰবৃত্ত নহবলৈ
সাৱধান বাণী শুনাই দিয়ে। তাই লাজত তেতিয়া ত্ৰিয়মান হয়। অন্তৰতো
আঘাত লাগে। বংশত কলঙ্ক সানি ওলাই যাব নে ক'ৰবাত জাপ দি
আত্মহত্যা কৰিব? তাই ইয়াকে ভাবে মনে মনে।
দোখোৰ মোখোৰত পৰি গাবলৈ ধৰে—

মাই-বাপে গালি দেল
অন্তৰ মৰ ফাটি গেল

বাহুৰাই যাবগৈ মাই
কুলে দাগ দিব
মৰিব বাঁড়িব প্ৰাণ
জলে বাঁপ দিব।

প্ৰেমো এক প্ৰকাৰ বন্দীশাল। এই বন্দীশালত বন্দী কৰি প্ৰেমিকাই
প্ৰেমিকৰ ৰং চায়। বন্দীয়ে তেওঁক এৰি ক'লৈকো যাব নোৱাৰে। প্ৰেমি-
কাৰ ই দৃঢ় বিশ্বাস। সেই বন্দীক উদ্ধেগ কৰি তেতিয়া গায়—

তুমি তৰু আমি লতা
বান্ধিয়ে ৰাখিব এথা
যাও দেখি কোথা যাবে
আমাকে ছাড়িয়ে হে।

প্ৰেমাস্পদে আমন জিমনকৈ থাকিলে প্ৰেমিকাৰ মনত ভাল নালাগে।
আন দিনাৰ নিচিনাকৈ আনন্দতে কাণত কদম ফুল গুজি লোৱা জনৰ এনে
আকস্মিক বিষাদ তাই সহ কৰিব নোৱাৰে। শেঁতা পৰা মুখখন দেখি
আক বেয়া লাগে। তাৰ কাৰণ সোধে বামুৰ গীতৰ ছন্দেৰে—

অইন দিনে দেখি কাল
কাণে কদম ফুল গ'
আজ কেনে দেখি কাল
বদন মলিন যে।

বসন্তকালত ৰিব্ ৰিবকৈ বলা সমীৰণৰ বা লাগি বিকশিত হোৱা ফুল-
বোৰেৰে কুঞ্জবন জাতিস্কাৰ হৈ পৰে। হাজাৰ অনাহুত অলিৰ অবাধ আগমনে
আক লগে লগে কৰা গুঞ্জে কুঞ্জবন মুখৰিত কৰি তোলে। কিছুদিনৰ পিছত
ফুলবোৰ মৰহি যায়। অলিৰ আগমনো বন্ধ হয়। নৱযৌৱনা যুৱতীৰ
জীৱনতো একে ধৰণৰ ঘটনা ঘটে। কোনোৱে যুৱক আহে প্ৰেমৰ ভিক্ষা
বিচাৰি। আজলী যুৱতীয়ে ভালপোৱাৰ বিনিময়ত নিজৰ দেহ মন তেওঁৰ
ওচৰত সমৰ্পণ কৰে। তাইতো নাজানে কপটীয়া যুৱকৰ হৰভিসন্ধি। সুপ্ত
ক্ষুধা নিবৃত্তিৰ পিচতেই তেওঁক প্ৰত্যাৰণা কৰি দ্বিতীয়া প্ৰেমিকাৰ সন্ধান

কৰে। তাকে জানিবলৈ পাই প্ৰথম প্ৰিয়াৰ হিয়া ভাগি যায়। বৈজাৰত
মৰ্মাহত হয়। তাইৰ কণ্ঠতে শুনা যায় কৰণ সুৰ যুক্ত তলৰ বামুৰটিঃ
যখন ফুল কলি ছিল
তখন ভাৱৰ আইল' গেল'
আৰে ভাৱৰ কণ ফুলে মজিল
পুৰণা পীড়িত ছাড়ে
নতুনে মজিল।

নিলাজ প্ৰেমিকে নিষ্পলক দৃষ্টিৰে প্ৰেমিকালৈ চায়, শৰীৰত দৃষ্টি নিষ্ক্ষেপ
কৰি আমোদ পায়। তেওঁৰ তীব্ৰ নগ্নন-কটাক্ষ সহ কৰিব নোৱাৰি প্ৰেমিকাই
লাজ আৰু শংকা দূৰ কৰিবৰ মানসেৰে নিজকে সংযত কৰি লয়। প্ৰেমিকে
তেতিয়া ছেগ বুজি তেওঁৰ পীনোন্নত বক্ষস্থলৰ প্ৰতি খোজত ধীৰে ধীৰে হোৱা
হেন্দোলনিৰ বৰ্ণনাত্মক বামুৰ এটি শুনাই দিয়ে। বামুৰটি এই—

কি ফুল ফুলিল দি দি
বুকেৰ ওপৰ
জানিনা শুনিদা দি দি
হিলে ঘনে ঘন।

অসমীয়া বিহুগীত এটিৰ লগত ইয়াৰ সাদৃশ্য আছে। গীতটিৰ একাংশ
এই—

“তোমাৰ যৌৱন যুৰি এনেনো শুৱনী
মলয়া বতাহত লৰে”

সুযোগৰ সুকণ্ঠা পালে প্ৰেমিকে তেওঁৰ প্ৰাণ-প্ৰিয়াক অন্ততঃ পুৱা-গধূলি
পান-তামোলৰ টোপোলা এটি দিবলৈ বিচাৰে। সাধাৰণতে দেখা যায় যে
বহুৱাসমাজত পান-তামোলৰ আদান-প্ৰদানেই প্ৰেম-প্ৰীতিৰ পৰিচয়। হাতে
হাতে দিব নোৱাৰিলে প্ৰেমিকাৰ চোতাললৈ এই টোপোলা দলিয়াই দিয়া
কথাখিনিৰ প্ৰমাণ তলৰ বামুৰটি—

সাঁৱ সকালেৰ বেলা
কে মাৰিছেগ' ছাইনে ঢেলা
ঢেলা নাহিগ' সেটা
পাণেৰ টোপোলা।

প্ৰেমিকক ফুলৰ লগত তুলনা কৰা হয়। বনুৰা সমাজত খৰিকাজাই ফুলক জুহী ফুল বোলে। এই জুহী ফুলৰূপী প্ৰেমিকাৰ লগতহে প্ৰেমিকে যোগসূত্ৰ স্থাপন কৰিবলৈ ভাল পায়। ইয়াৰ লগত নানা ধৰণৰ হাঁহি ধেমালি কৰিবলৈ ইচ্ছা কৰে। তলৰ ঝুমুৰটি তাৰেই অভিব্যক্তি—

ক'ন ফুলে হাঁহিব
ক'ন ফুলে খেলিব
ক'ন ফুলেৰ সংগে
যাব ভাই সাজন
জুহী ফুলেৰ সংগে
যাব ভাই সাজন।

ডেকা-গাভৰুৰ প্ৰেমে পৰস্পৰক গোপন দৈহিক মিলনৰ ইংগিত দিয়ে। এনে ইংগিত পালে উভয়েই সচেতন হৈ থাকে। উভয়েই ক্ষণ গণে নিৰ্ধাৰিত সময়ৰ। এজনী বনুৰা যুৱতীয়েও তেওঁ প্ৰেমাৰ্পদৰ আগমনলৈ আগ্ৰহেৰে অপেক্ষা কৰে। আশা দিও যদি তেওঁ সময়মতে নাহে তেন্তে প্ৰেমিকাই উপবাসী দেহ আৰু মনৰ কামনাৰ অতৃপ্তিত বিৰক্তিবোধ কৰি ঝুমুৰ গীতৰ-স্বৰ টানে এইদৰে—

এক খিলি পাণ দিয়ে
আশা দিয়ে ৰাখলে
আঁঠৈ বলি হে শ্যাম
নাহি অৱলে
বৃথাগ নিশি জাইগ বহলি।

গোপন মিলনৰ বাটত হেঙাৰ হোৱা বাধা বিধিনিষিদ্ধি আঁতৰি গ'লে প্ৰেমিকে প্ৰেমিকাৰ শয়ন কক্ষত প্ৰৱেশ কৰে আৰু শেষত কামনাৰ তৃপ্তিয়ে হৃদয়কো নিদ্ৰাভিভূত কৰি তোলে। এনেকে কেইবা প্ৰহৰ ৰাতি অতীত হয়। পিছে চতুৰ প্ৰেমিক কেতিয়া গুছি যায়গৈ প্ৰেমিকাই ৰাতিপুৱাৰ সময়তহে গম পায়। তেৱেঁই তেতিয়া গায়:—

আধা ৰাতি ভেলাই
পহৰ ৰাতি ভেলাই
ভিনসাৰে পিয়া ছুটি গেলাইগে সজনী
মৰ নিদ্ৰিয়া ভেলাই বৈৰী।

অসমীয়া বিহুগীত এটিৰ লগত ইয়াৰ কিছু সাদৃশ্য আছে। গীতটিৰ শেষাংশ হ'ল—

“তোমাৰে মোৰে কথা মাৰে গ'ল
প্ৰথম কুকুৰাৰ ডাকত।”

এইদৰে কিছুমান ঝুমুৰ গীতে ছোটনাগপুৰৰ পৰা অহা বনুৰাসকলৰ ডেকা-গাভৰুৰ প্ৰেম-প্ৰণয়ৰ প্ৰকৃত ছবি দাঙি ধৰিবলৈ সক্ষম হয়।

ঝুমুৰ গীতত শ্ৰীকৃষ্ণ

যুগাৱতাৰ শ্ৰীকৃষ্ণৰ বিষয়ে ভাৰতীয় কবি-সাহিত্যিকৰ লেখাত নানা ধৰণৰ মুখৰোচক বৰ্ণনা পোৱা যায়। কোৱা নিস্প্ৰয়োজন যে ভাৰতীয় সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ এক বুজন পৰিমাণৰ ঠাই শ্ৰীকৃষ্ণৰ মহিমাই অধিকাৰ কৰি আছে। আনকি অসমৰ চাহ-মজতুৰৰ মাজত প্ৰচলিত প্ৰিয় ঝুমুৰ গীতবিলাকৰ মাজে-দিও শ্ৰীকৃষ্ণৰ মহিমাৰ গুণানুকীৰ্তন কৰা দেখা যায়।

শ্ৰেষ্ঠত্ব প্ৰমাণ কৰিবলৈ উপমাৰ প্ৰয়োজন। ঝুমুৰ গীততো শ্ৰীকৃষ্ণৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব প্ৰমাণ কৰিবলৈ তুলসী গছ আৰু ৰাধাৰ কথা উল্লেখ কৰা হয়। তলৰ ঝুমুৰটি তাৰেই উদাহৰণ।

গাছ মध्ये তুলসী
পাতেৰ মध्ये পান
তিৰি মध्ये ৰাধিকা
পুৰুষ ভগবান যে।

শ্ৰীকৃষ্ণৰ গাৰ বৰণ আছিল ক'লা। সেই কাৰণে তেওঁক “কলীয়া কৃষ্ণ” বুলি কোৱা নহয় জানো? তদুপৰি যিজন ডেকা ৰোমাণ্টিক বিধৰ তেওঁকো কথাই কথাই ‘কলীয়া কৃষ্ণ’ বুলি কোনো কোনোৱে বৰণ কৰিবৰ কাৰণে কয়। শ্ৰীকৃষ্ণ যদিও দেখাত ক'লা আছিল তথাপিও তেওঁৰ ব্যক্তিত্বই সকলোকে মোহিত কৰিব পাৰিছিল। গোপীসকলেও শ্ৰীকৃষ্ণৰপৰা আঁতৰি থাকিবলৈ ভাল নাপাইছিল। তেওঁলোকৰ নয়নমণি শ্ৰীকৃষ্ণ মাত্ৰ এৰাতিৰ বাবে যদি আঁতৰি

থাকে তেন্তে গোপীসকলে তেওঁৰপৰা কৈফিয়ৎ বিচাৰে।
কৈফিয়ৎ এই—

কলীয়া কলীয়া বলে

দিন বাইতে বুৰে মৰি

বাইজ কাল। বহিল কাৰ ঘৰে

পানেৰ ছিতা লাইগল' চাদৰে।

যোৱা নিশা শ্ৰীকৃষ্ণ কাৰ ঘৰত আছিল বুলি গোপীসকলে গুণা গথা কৰে
কিয়নো শ্ৰীকৃষ্ণৰ গাত লোৱা কাপোৰত পানৰ পিক লাগি থকা দেখি গোপীসকলে
সন্দেহ কৰিবলৈ বাধ্য হৈছে। উল্লিখিত ঝুমুৰটিত সেই কথা স্পষ্ট হৈ পৰিছে।

মদনপীড়িতা গোপীসকলে পুৰুষ শ্ৰেষ্ঠ ভগবান শ্ৰীকৃষ্ণৰ বাঁহীৰ সুৰ
শুনাৰ লগে লগে উত্ৰাৱল হৈ পৰে, সান্নিধ্য লাভৰ বাবে ব্যাকুল হয়।
বাঁহীৰ সুৰ শুনি গোপীসকল বৈ থাকিব নোৱাৰে। বাঁহীৰ সুৰেই যেন
তেওঁলোকৰ জঞ্জালৰ কাৰণ হৈ পৰে।

শুথনা বাঁসেৰ বাঁসী

বাজে ঝঞ্জকাৰ বে

ধৰেনা ঠহৰে মন

কি হইল জঞ্জালৰে।

আনকি শ্ৰীকৃষ্ণৰ বাঁহীৰ সুৰ শুনি গোপীসকল উত্ৰাৱল হৈ শ্ৰীকৃষ্ণক
বিচাৰি লব ধৰা কথা শ্ৰীশংকৰদেৱৰ দশমতো উল্লেখ আছে। যেনে—

শুনিয়া পঞ্চম নাদ-বঢ়াইল মদন।

শুনি কামে বিমোহিত ভৈল গোপীগণ ॥

কৃষ্ণক দেখিতে উত্ৰাৱল হৈয়া বৰ।

ধ্বনি নিৰীক্ষণে সবে দিলেক লৱৰ ॥

বাঁহীৰ সুৰৰ কি মাহাত্ম্য!

ইয়াৰ সুৰ শুনি 'ঘৰে না ঠহৰে মন' অৰ্থাৎ ঘৰত মন নবহা হয় আৰু
স্বৰ নিৰীক্ষণ কৰিবলৈ গোপীসকল লব মাৰিব লগীয়া হয়।

গোপীসকলৰ ভিতৰত বাধা সকলোতকৈ অধিক উত্ৰাৱল হয়। তেওঁলোকে
জোৰ কৰি গোপীসকলক টানি আঁজুৰি সুৰ নিৰীক্ষণ কৰিবলৈ লৈ আহে।

শ্ৰীকৃষ্ণৰ বাঁহীত আনকি ফু নিদিয়াকৈ বাধা বাধা বুলি বাজি উঠে বুলি
বাধাৰ বিশ্বাস।

আইস গোপীগণ

ধৰিব কেমনে মন

হৃদয়েৰ মাঝে

বিনা ফুকে বাজে বাঁশী

বলে বাধা বাধা।

প্ৰেম-নিবেদনৰ বেলিকা প্ৰেমিকাই নানা উপায় অৱলম্বন কৰে প্ৰেমা-
স্পদৰ মন জুৰাবলৈ! গোপীসকলেও শ্ৰীকৃষ্ণৰ মন জুৰাবলৈ তদ্রূপ চেষ্টা
কৰিছিল। ক্ষীৰ, লৱণ আদি খুৱাই শ্ৰীকৃষ্ণক প্ৰেম যাচিছিল তেওঁলোকে।
এইদৰে প্ৰেমাধুত হৈ থকা গোপীসকল শ্ৰীকৃষ্ণ আঁতৰি গ'লে বেদনা-ক্লিষ্টা
হৈ পৰে, মনবোৰ সেমেকি যায়, নয়ন অশ্ৰু-সিক্ত হয়। তলৰ ঝুমুৰটিত
এই কথা স্পষ্ট হৈ পৰিছে।

খাৱালী দুধভাত চমকি উঠিল গাত

ফদকি উঠিল বাঁশীৰ তাল

সখিহে আৰু' কি যমুনাই হব পাৰ।

গোপীসকলক এৰি শ্ৰীকৃষ্ণ যেতিয়া যমুনাৰ সিপাৰ পায়গৈ তেতিয়া কাতৰ
মনেৰে তেওঁলোকে শ্ৰীকৃষ্ণক নানা বিশেষণেৰে বিভূষিত কৰি এবাৰ উভতি
চাবলৈ আনুৰোধ কৰে। গুণমণি, সুৰধৰণী আৰু মধুপুৰৰ সম্পদ বুলি শ্ৰীকৃষ্ণক
সম্বোধন কৰি উভতি চাবলৈ গোপীসকলে জয়দেউ কাকুতি কৰে এই দৰে।

গুণমণি সুৰ-ধৰণী

মধুপুৰেৰ ধন বে—

উলটিয়ে ভাল সখি

জুড়াব পৰাণ বে।

শ্ৰীকৃষ্ণৰ বাঁহীৰ মধুৰ স্বৰে গোপীসকলৰ মণ-প্ৰাণ হৰি নিয়ে। সেই
স্বৰেই যেন তেওঁলোকৰ সকলো অনৰ্থৰ মূল। তেনে প্ৰেমে মনত উগল থুগল
লগায়! এইদৰে পোৱা-নোপোৱাৰ বেদনাই যেতিয়া মনত আশান্তিৰ সৃষ্টি
কৰে তেতিয়া অৱলা গোপীসকলৰ মুখত তলৰ ঝুমুৰটিয়ে স্থান পায়।

অহ' বে কুটিলা বাঁশী
লগাই দিলে প্ৰেম ফাঁসী,
বাঁশী ভাই বাজ কিবা দৰে
অবলা প্ৰাণ কান্দাইলি তুইশেষে।

কাৰণ শ্ৰীকৃষ্ণৰ পৰা ক্ষণেক আঁতৰি থাকিব লগোৱা হলেই গোপীসকলে নিজকে অকলশৰীয়া অকলশৰীয়া অনুভৱ কৰিছিল। কীৰ্তনতো ইয়াৰ ইংগিত পোৱা যায়। যেনে :—

“শ্ৰীকৃষ্ণৰ বিৰহে দেখো আন্ধাৰ
কোৱা কৈক গৈল প্ৰাণ হামাৰ ॥”

বুলি ইনাই বিনাই বট, পাকৰী, অশোক, কুৰবক, তুলসী, চম্পা, যুতি, জাতি, মালতী আদি গছ লতিকাক শ্ৰীকৃষ্ণৰ বাতৰি বিচাৰি বিচাৰি হাবাধুৰি খাই ফুৰা নাছিল জানো?

সহবাই পৰৱ

দেৱালী হিন্দু মাত্ৰেই পালন কৰে। পালন কৰা বিধি হয়তো সম্প্ৰদায়ভেদে কিছু বেলেগ। অসমৰ চাহ-বনুৱা সমাজেও দেৱালী উৎসৱৰ সময়ত সহবাই পৰৱ উদ্‌যাপন কৰে। এই সহবাই পৰৱ গো-সেৱা কৰা উৎসৱ। সেয়েহে বঙালী বিহুৰ লগত ইয়াক বিজাব পাৰি। সহবাই পৰৱ সাধাৰণতে কাতি মাহত উদ্‌যাপিত হয়। পশ্চিম বংগ আনকি অসমতো কিছুমানে ইয়াক বাঁধনা পৰৱ বুলি কয়। এই পৰৱৰ নাম আৰু সময় উল্লেখ কৰা গীতটিৰ এফাঁকি হৈছে—‘কাৰ্তিক মাসে আৰে বাঁধনা পৰৱ।’ গো-সেৱা আৰু সেই উদ্দেশ্যে গোৱা ‘জাহলি’ এই পৰৱৰ বৈশিষ্ট্য।

কাতি মাহৰ অমাবস্যাৰ দিনা নিশালৈ শ্ৰীশ্ৰীশ্যামাপূজা হয়। সেই নিশাৰ পৰা দেৱালীও হয়।

যি দিনা বাতিলৈ এই পূজা হয় তাৰ পাঁচ বা সাত দিন আগৰে পৰা চাহ-বনুৱা বাইজে গৰুৰ ঘূৰত, শিঙত আনকি ঠেঙতে, মিঠাতেল ধুহে। সেই কেইদিন সাধাৰণতে গৰু-গাইক বৰ আদৰ-সাদৰ কৰা হয়। তলৰ সহ-বাই বা জাহলি গীতটি তাৰেই মূৰ্ত প্ৰকাশ। গীতটি এই—

অহীৰে, অ'নদিনেৰে বৰদা মাৰহলি পিটহলি

আজত কৰব দুলাবৰে,

অহীৰে, ৰূপেমে বান্ধব, সনেমে ঢালব

শিংগেত লাগাব তেলাৰে।

[অৰ্থ—হে বলদ, আনদিন তোমাক মাৰিছিলোঁ-পিটিছিলোঁ, আজি কিন্তু তোমাক মৰমহে কৰিম। ৰূপ আৰু সোণেৰে তোমাক সজাম-পৰাম আৰু শিঙত তেল ধুহিম।]

দেৱালী শেষ হোৱাৰ পিছত বিজুৰীয়া তিথিত অৰ্থাৎ তৃতীয়া, পঞ্চমী বা সপ্তমীত গো-সেৱা কৰাৰ শেষ দিন পৰে। সেই দিনা চিৰাচৰিত ৰীতি-অনুসৰি গোহাল পূজা কৰা হয়। ইয়াক ‘গৰয়া’ কৰা বুলিও কয়। সেই-দিনা গুৰমিশ্ৰিত পোৰা-পিঠা কৰে। এই পোৰা-পিঠা গৰম তেলত ভাজে। গোহালিৰ সন্মুখখন চাফ্-চিকুণ কৰা হয় আৰু গোবৰেৰে মছি আলুনা অঁকা হয়। এই আলুনাক চাহ বনুৱাই ‘চঁখ পোৰা’ বুলি কয় আৰু উক্ত কাম তিৰোতাইহে কৰে। পিঠাগুৰিৰ লগত পুৰৈ শাকৰ পৰা খুন্দি, চেপি উলিওৱা ৰস মিহলাই কৰা মিশ্ৰণটোৰে চাফ্-চিকুণ কৰা গোহালিৰ সন্মুখত সুন্দৰ সুন্দৰ আলুনা অঁকে। ইয়াৰ মাজেদি চাহ-বনুৱা তিৰোতাৰ সুকুমাৰ মনটোৰ পৰিচয় পোৱা যায়। সেইদিনা সন্ধ্যাবেলা গোহালিলৈ গৰু অনাৰ আগতে গৰুৰ ঠেং কেইটি পানীৰে ধুৱাই-পথলাই দিয়ে। তাৰ পিছত প্ৰত্যেকটো গৰুকে নিজ নিজ স্থানত বান্ধি কাঁহী এখনত পোৰা-পিঠা, ছবৰি বন, আৰৈ চাউল, সেন্দূৰ আৰু এটি মাটিৰ প্ৰজ্জলিত চাকি লৈ আহে। প্ৰত্যেকটো গৰুৰ আগত কাঁহীখন তিনিবাৰমান ঘূৰাই ছবৰি বন আৰু আৰৈ চাউল গালৈ ছটিয়াই, সেন্দূৰৰ ফোঁট ঘূৰত দিয়ে আৰু পোৰা-পিঠা খাবলৈ দিয়ে। ঘৰৰ গিৰিহঁতনীয়ে এই কাৰ্য সম্পাদনা কৰে। সেই দিনা তাই নতুন কাপোৰ-কানি এসাজ পিন্ধে। নাঙল, যুঁৱলি, মৈ আদিকো ধুৱাই-পথলাই

পিঠা-গুৰিৰে ইবিলাকৰ ওপৰত বেখাংকন কৰে, সেন্দূৰৰ ফোঁট দিয়ে আৰু সেৱাও জনায়। এই সকলোবিলাক কাম শেষ হোৱাৰ পিছত নিজৰ প্ৰতি ৱেশী দুই এজনক মাতি আনি পোৰা-পিঠাৰে আপ্যায়িত কৰে। গৰখীয়া জনকো সেইদিনা পাৰিতোষিক হিছাপে কিছু পইচা দিয়ে। আন দিনা গৰুক কটা ঘাঁহ খাবলৈ নিদিলেও, সেইদিনা হ'লে ঘাঁহৰ যোগান ধৰাটো নিশ্চিত।

দেৱালীৰ নিশা কিছুমানে লগ লাগি ঢোল-মাদল লৈ জাহলি গাবলৈ ওলাই আহে। জাহলিক হুচৰিৰ লগত তুলনা কৰিব পাৰি। জাহলিত গো-বন্দনামূলক গীত কিছুমান গোৱাৰ উপৰিও আন কিছুমান আধ্যাত্মিক গীতো গোৱা হয়। গীতবিলাকৰ স্বৰ ঝুমুৰ, ডমকচ্ বা তুচু গীতৰ লগত নিমিলে। ইয়াৰ সুৰেই বেলেগ আৰু বাজনাৰ তালো বেলেগ। ঢোল বা মাদলৰ তাল এটি তলত দিয়া হ'ল।

ঝাঁহ ঝাঁহ ঝাঁহ ঝাঁহ
ঝাঁহ ঝাঁহ থিটি টাক
ঝাঁহ ঝাঁহ চাধিন
ঝাঁহ থিটি থিটি টাক
ঝাঁহ ঝাঁহ চাধিন।

ওপৰৰ ঝাঁহ ঝাঁহ তালটি গায়কে গীতটি গাই শেষ নকৰা পৰ্যন্ত বজায়েই থাকে। গীতটি গাই শেষ কৰাৰ লগে লগে আন চাৰিটি তালেৰে বাত যন্ত্ৰ কেইটি বাজি উঠে।

জাহলিৰ সময়ত গোৱা আন দুটি (ওপৰত এটি দিয়া হৈছে) গো-বন্দনামূলক গীত তলত দিয়া হ'ল।

(১)

কাড়ৱাকা শিংগা ভালা হেকুচাৰে ভেকুচাহ'
বৰদাকা শিংগা কৰিল পুঙৰে
কাবৱাকা শিংগা ভালা অকুলা বকুলাহ'
বৰদাকা শিংগা কৰিল পুঙৰে।

(অৰ্থ—মহৰ শিঙ একা-বৈঁকা আৰু মেহুৰা-মেতুৰি। বৰদ গৰুৰ শিং কিন্তু বাঁহগাজৰ দৰে নিমজ)

(২)

ক'ন শিংগে লেবে বৰদা তেল সিন্দুৰগ'
ক'ন শিংগে লেবে দুব-ধানৰে
দুন' শিংগে লেবে বৰদা তেল সিন্দুৰগ'
কপালেত লেবে দুব-ধানৰে।

[অৰ্থ—হে বলধ, কোনটো শিঙত তেল, সেন্দূৰ, দুবৰিবন আৰু ধান ল'বা? দুয়োটা শিঙতেই তেল, সেন্দূৰ আৰু কপালত দুবৰিবন, ধান ল'বা।]

উল্লেখ কৰা গোহাল-পূজা বা গৰয়াত 'বাঘুত' পূজাও কিছুমান চাহ বনুৱাই কৰে। বাঘুত পূজাত এটি বঙা কুকুৰা বলি দিয়া হয়। গৰুৰ প্ৰধান শত্ৰু বাঘৰ পৰা ৰক্ষা পাবৰ কাৰণেই বাঘুত পূজাৰ প্ৰচলন। এই বাঘুত পূজা পশ্চিম বংগৰ মেদিনীপুৰতো স্থান বিশেষে গোবৰ্দ্ধন পূজাৰ দিনা কৰে। এই বিষয়ে শ্ৰীদেৱীপ্ৰসাদ বন্দোপাধ্যায়ে এঠাইত উল্লেখ কৰিছে—“কাৰ্ত্তিকৰ দেৱালী আমাৰস্তাৰ সময়ে পাঁচ দিন ধৰে চলে বিখ্যাত বাঁধনা পৰৱ। এই উপলক্ষে গোবৰ্দ্ধন পূজা হয় এবং বাঘত পূজা। অৰণ্যৰ হাত ৰেকে গো-সম্পাদকে অব্যাহত ৰাখাৰ জন্তু ধৰ্মীয় আয়োজন।”

জাহলি গোৱা দলটিয়ে গৃহস্থৰ চোতালত উপস্থিত হৈয়েই এটি আৰম্ভণী-গীত গায়। সেই গীতটিত লখিমী অৰ্থাৎ গো-লক্ষ্মীৰ ঘৰ বিচাৰি বিচাৰি অহা কথা উল্লেখ আছে আৰু এই গীতটিত লখিমীৰ বাসস্থানৰো এটি বৰ্ণনা পোৱা যায়। গীতটি এই—

অহীৰে... ..
খোজা খোজতে আলি
পুছা পুছতে আলি
লছমীকা ঘৰা কতি দুৰে
লছমীকা অংগনামে তুলসীকা পিণ্ডাৱাহ'
ওপৰেত উড়ে হাঁসা ৰাজা।

বাপেক মৰিলে ল'ৰা-ছোৱালীৰ বৰ বিলৈ হয়। মাকো যদি মৰে তেতিয়াতো কথাই নাই। তেওঁলোক তেনেই অনাথ, ঘাট-মাউৰা হয়। উভয়ৰে মৃত্যুত মৰমী ভনী আৰু প্ৰিয়জনেও কান্দে বিশেষকৈ ভনীয়েকে ইনাই

বিনাই প্ৰায়েই কান্দি থাকে। এই কান্দোন ছমাহ পৰ্যন্ত থাকে। তলৰ জাহলি গীতটিত এই কথা সুস্পষ্ট হৈ পৰিছে।

বাপ মৰিলে পোতা তোৱৰ বপুৰাগ'
মায়া মৰিলে ছিতি-ছানবে
বহিন কান্দত অবল গৰলগ'
(ধনী)তৰ কান্দনা হয় মাসৰে।
অহীৰে ... ..
কেহু যে মৰিলে পোতা তোৱৰ বপুৰাগ'
কেহু যে মৰিলে ছিতি-ছানবে।

দেৱালী নিশা জলোৱা চাকি হয়তো কাৰোবাৰ ঘৰৰ ভিতৰত টিমিক-চামাককৈ জ্বলি থাকে। গিৰিহঁতেও লাল কাল দি শুই থাকে খাটৰ বিছনাৰ তলত একুৰা জুই থকা কেবাহী (ভৰসী) এটি লৈ। বৰলা হলেতো কথাই নাই, কুকুৰ শোৱনেৰে শুই থাকে। তলৰ গীতটিত এই কথা স্পষ্ট হৈ পৰিছে।

দিয়া যে জ্বলে ঐৰা (অহীৰা)
ভাচাক যে ভুচুক
মানৱকে সাড়া নাহি মিলেৰে
শীতল খাটিয়া ফুটলয় ভৰসীৰে
শোতলয় কুকুৰ সমানৰে।

জাহলিত ৰাইজে কোনো গৃহস্থৰ ঘৰলৈ খুজিবলৈ আহে। অন্য দিন কিন্তু বাটৰ ভিক্ষাৰীয়ে খুজিবলৈ আহে। ৰাইজে এইদৰে খুজিবলৈ অহা মানে গৃহস্থক দণ্ডবিধান কৰা নুবুজায়। ৰাইজ আহে লখিমীৰ সেৱাৰ্থেহে। দহক দিবলৈ যদি নাটে তেন্তে মুখৰ মাতষাৰ দিলেও যথেষ্ট হ'ব বুলি তলৰ গীতটি জাহলি দলে গায়।

অন দিনে মাংগে ভাল বাট ভিখাৰীহ'
আজত' মাংগে দেশ ভাইৰে
না হামি মাংগে আলি
হামি আলি লছমীকা সেৱামে
অহীৰে ... ..
নাহি যদি অঁটত নাহি যদি যোঁটত
সক মুখে দেহৰে জবানৰে।

কোন মাহত সহৰাই (বাঁধনা) পৰৱ হয় আৰু কোন মাহত গুৰু ভাই-সকল (জাহলি গোৱা দল) আহে তাক গীতৰ মাজতে পোৱা যায়। জাহলি দলক শুভ্ৰকাৰ্থে পানীৰ যোগান (ভৰি আদি ধুবলৈ) ধৰাৰ উপৰিও মুখৰ মাত যাৰিও দিব লাগে, অৰ্থাৎ ভাল ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে। এই কথাখিনি তলৰ গীতটিত স্পষ্ট হৈ পৰিছে।

অহীৰে ... ..
ক'ন মাসে আৱে বাঁধনা পৰৱগ'
ক'ন মাসে আৱে গুৰু ভাইৰে
কাৰ্তিক মাসে আৱে বাঁধনা পৰৱগ'
অমাৱস্যা আৱে গুৰু ভাইৰে
অহীৰে ... ..
গুৰু ভাইকে দেবে ভাল পানীৰে পকুৱাহ'
সক মুখে দেহৰে জবানৰে।

ঢেঁকিৰে পিঠা-গুৰি তৈয়াৰ কৰা হয়। সেই সময়ত ঢেঁকিৰ এটি শব্দ হয়। এইদৰে তৈয়াৰ কৰা পিঠাগুৰিৰে এন্দুৰৰ কাণ হেন সক আকাৰৰ পিঠা তৈয়াৰ কৰে। সেই এন্দুৰৰ কাণৰ সমান পিঠাবোৰেৰ আলহী-অতিথিক সোধে। আলহী অতিথি বহিবৰ কাৰণে বিছনা পাৰি দিয়া হয় আৰু গুৱা-পাণেৰে তেওঁলোকক আপ্যায়িত কৰে। তলৰ গীতটিত এই কথা নিহিত হৈ আছে।

গুঁড়ি যে কুটেৰে ভাষাক-ভুসুকহ'
ৰটি যে ছাঁকে মুসা কাণৰে
বৈথেকে দেবে ভাল পালংক বিছায়ে
খায়েকে দেবে গুৱা-পাণৰে।

টুচু পৰৱ : এটি পৰিচয়

চাহ বনুৱাৰ সমাজৰ তিনিটি পৰৱৰ ভিতৰত টুচু পৰৱো অগ্ৰতম। আন দুটি হৈছে কৰম আৰু সহৰাই পৰৱ। পৌষ সংক্ৰান্তিৰ সময়ত হোৱা টুচু পৰৱৰ এক সুকীয়া বৈশিষ্ট্য আছে।

সংস্কৃত 'তোষ' ধাতুৰ পৰা টুচু শব্দৰ উৎপত্তিৰ হৈছে বুলি সাধাৰণতে কোৱা হয়। তোষ মানে সন্তোষ কৰা! আন অৰ্থত মনোবাঞ্ছা পূৰ্ণ কৰা। টুচু শব্দৰ লগত শেষৰ কথাটি খাপ খায় খায় যেন লাগে। কাৰণ যি গৰাকী তিবো-তাই ল'ৰা-ছোৱালীৰ মুখ দেখা নাই তেওঁ ল'ৰা-ছোৱালী পাবৰ মানসেৰে টুচু নামৰ অখ্যাত দেৱীক পূজা কৰে। টুচু দেৱী সম্পৰ্কে আন এটি মুখ বোচক কাহিনীও আছে। সেয়া হৈছে নৱাব সকলৰ আমোলত বংগদেশৰ (অবিভক্ত) এটি জনজাতীয় পৰিয়ালত টুচু নামৰ এগৰাকী অনিন্দ্য সুন্দৰী কন্যা আছিল। টুচুৰ ৰূপ লাৱণ্যৰ কথা এদিন কোনোবা নবাবৰ কাণতো পৰিল। সেই নবাবে টুচুক জীৱন সংগিনী হিচাবে পৰবৰ কাৰণে ব্যাকুল হৈ পৰে। এফালে দুখীয়াৰ দুলালী টুচু আৰু আনফালে প্ৰভাৱশালী নৱাবৰ লোলুপ দৃষ্টি। টুচুৱে পিচত নিজৰ কুমাৰীত ৰক্ষা কৰাৰ অন্ত উপায় নেদেখি নৈত জাপ মাৰি আত্মহত্যা কৰে। কথিত আছে যে সেই ঠাই ডোখৰ এতিয়াও টুচুঘাট নামেৰে জনাজাত। অকালতে টুচুৰ জীৱন বস্তু নিৰ্বাপিত হ'ল সঁচা; কিন্তু সেই অঞ্চলৰ মানুহে টুচুক পাহৰিব নোৱাৰিলে। ফলস্বৰূপে টুচুক স্মৰণ কৰিবৰ বাবেই টুচু পৰৱৰ্ত্তি উদ্ভৱ হ'ল।

যি কি নহওক চাহ-বনুৱাৰ সমাজৰ বাবে টুচু এগৰাকী দেৱী। টুচুক স্থাৰণা কৰিবৰ উদ্দেশ্যেই বছৰি হয়তো (অসমত) টুচু পূজাৰ আয়োজন কৰা হয়। প্ৰত্যেকৰে ঘৰত এই পূজা নকৰে যদিও যাৰ ঘৰত কৰে তেওঁক সৰ্বতোপ্ৰকাৰে সকলোৱে সাহায্য আগ বঢ়ায়। কুমাৰী ছোৱালীৰ হতুৱাই টুচু পূজাৰ থাপনা স্থাপন কৰোৱা হয় সাধাৰণতে। পৌষ-সক্ৰান্তিৰ সাত বা ন দিনৰ আগতে এনে থাপনা স্থাপন কৰা হয়। সেই দিন ধৰি থাপনাৰ চাৰিওফালে বহি নিশা যুৱতী সকলে টুচুৰ গুণানুকীৰ্তন কৰে। স্থান বিশেষে গোটেই পুহ মাহটোৱেই টুচুৰ গুণানুকীৰ্তনৰ মাহ। প্ৰথম দিনা থাপনা স্থাপন কৰোঁতে তলৰ গীতটি গায় আৰম্ভণী-গীত স্বৰূপে।

তেল দিলাম শলিতা দিলাম

স্বৰ্গে দিলাম বাতি

সৰে দেৱী সইনবা লেওমা

ঘৰেৰ কুলৱতী।

গাই আইল' বাছৰ আইল

আইল' ভগৱতী

একে একে সইনবা লেওমা

ঘৰেৰ কুলৱতী ॥

পূজাৰ দিনা লক্ষ্মী দেৱীৰ নিচিনা এটি সৰু মূৰ্তি কিনি অনা হয়। এই মূৰ্তিয়ে কোনো কোনো সমাজৰ কৃষি-উৎসৱৰ কথা মনত পেলাই দিয়ে। সেয়েহে আন অৰ্থত টুচু পৰৱৰ্ত্তি খেতি চপোৱা উৎসৱ যেনো লাগে। আনহাতে এই পৰৱৰ্ত্তি লগত মাঘ বিহুৰো সাদৃশ্য আছে। যি কি নহওক ওপৰত উল্লেখ কৰা মূৰ্তিৰ অভাৱত কিছুমানে 'চড়ল' তৈয়াৰ কৰে। ৰঙা, নীলা, হালধীয়া আদি কাগজ কাটি পাৰ্শ্বীৰ নিচিনাকৈ, এই চড়লটি সজা হয়। পূজাৰ সামগ্ৰী হিছাপে সাধাৰণতে ফল মূল, ফুল, আঠে বাতাচা আদি ব্যৱহাৰ কৰা হয়। পূজাৰ অন্তত ল'ৰা-ছোৱালীৰ মাজত প্ৰসাদ বিতৰণ কৰা হয়। টুচু বিসৰ্জন দিয়া হয় পহিলা মাঘৰ গধূলি নৈৰ ঘাটত। বিসৰ্জন দিয়াৰ আগতে টুচু মূৰ্তি বা চড়লটি লৈ ঘৰে ঘৰে নাচ বাগ কৰি ফুৰে ডেকা গাভৰুৰ দলে। বিসৰ্জনৰ সময়ত নৈৰ ঘাটত কেইবাটাও টুচু গোট খালে সিদলে সিদলক জোৰা নামেৰে আক্ৰমণ কৰে। জোৰা নামৰ নিচিনা গীত টুচুৰ গীততো আছে।

টুচু গীত বিলাকত যৌৱন-স্বলভ কামনা, বাসনা, প্ৰেমৰ কাকুতি আদি ফুটি উঠে। যুৱক-যুৱতীৰ অন্তৰত প্ৰণয়ৰ জোঁৱাৰ আনিব পৰা টুচুগীত অলেখ। তদুপৰি এই গীত বিলাকৰ মাজত প্ৰাৰ্থনা সুচক, আখ্যানমূলক, কামোদ্দীপক আৰু ইহাৰ বিৰূপৰ গীতো পোৱা যায়। মুঠতে এই গীত বিলাকত চাহ বনুৱাৰ জীৱনৰ অভিব্যক্তি মূৰ্ত হৈ উঠিছে। এই সমাজৰ ঐতিহ্যৰ চানেকি গীতবিলাকত ৰীতি-নীতি, আচাৰ ব্যৱহাৰ, আশা আকাংক্ষাৰ চিত্ৰও অলেখ। তাৰে কেইটিমান তলত দিয়া হ'ল।

(১)

ৰামেৰ মা কোঁশল্যা ৰাণী

বুক বান্ধেছে পাৰাণে

ৰামকে বনে বিদায় দিয়ে

ঘৰে আছে কেমনে?

[বামৰ মাক কৌশল্যাৰ বুকুখন শিলেৰে বন্ধোৱা ! বামক বনলৈ পঠিয়াই কেনেকৈ ঘৰত আছে ?]

(২)

অ' বামেৰ মা অ' বামেৰ মা

বামেৰ বড় দুৰ্দশা

বস্ত্ৰ বিনো গাছেৰ বাকল

তেল বিনো মাথায় জটা

[অ' বামৰ মা, বাম বৰ দুৰ্দশা গ্ৰস্ত হৈছে। যিহেতু কাপোৰৰ অবিহনে গছৰ বাকলি পৰিধান কৰিছে আৰু তেলৰ অভাৱত মূৰত জঁটা বান্ধিছে।]

[৩]

অশোক বনে পাতেৰ ঘৰ

সীতাকে বামে ৰাখেছে

যোগীৰ ভেশে ৰাৱণ আসে

সীতা হৰণ কৰেছে।

[অশোক বনৰ পৰ্ণ কুটীৰত বামে সীতাক ৰাখিছে। যোগীৰ বেশত কিন্তু ৰাৱণে সীতাক হৰণ কৰিছে।]

(৪)

সীতা লেগলি ভালই কৰিলি

ৰাখেবি ৰাৱণ যতনে

দেখবিৰে তৰ সনাৰ লংকা

দিবৰে দহন কৰে।

[সীতাক নিলা ভালেই কৰিলা। যতনে ৰাখিবা। চাবা আকৌ তোমাৰ সোণৰ লংকা ধ্বংস কৰা হ'ব।]

(৫)

পহনা খাতে গেলি হামৰা

ঘুমাইছিলি তুসকে

আধা ৰাইতে ঘুম ভাঙেছে

খাই মাৰেছে উড়িসে।

[আলহী খাবলৈ গৈ আমি তুলিত শুইছিলোঁ। মাজ নিশা সাৰ পাই দেখোঁ যে আমাক উৰহে খাইছে।]

(৬)

বাড়ীৰ ওপাৰ শিখল গাছটি

কাটে কৰব ৰেল গাড়ী

থাৰে ছুঁড়ী মাকে বলবি

পলাই যাব ফুলবাড়ী।

[বাৰীৰ সিপাৰে থকা শিমলু গছ জোপা কাটি ৰেল গাড়ী তৈয়াৰ কৰিম। হেৰা ছোৱালী যোৱা, মাৰাক কোৱাগৈ আমি ফুলবাৰীলৈ পলাই যাম।]

[৭]

গান গাহা তৰ যেমন তেমন

ঢল বাজা তৰ সাজেনা

হামাৰা যদি ঘুৰাই বলব

তদেৰ মোৰাদ ৰাখবনা।

[যথেষ্ট-মধ্যে তুমি গানগোৱা। ঢোল বজোৱাও হোৱা নাই, আমি যদি গান গাওঁ তোমাৰ মান নাথাকে।]

(৮)

চাল চিউড়া কুটলি ছুঁড়ী

পালাই খাব বলেৰে

শেষ ৰাইতে তুই ধৰা খালি

কাল ছুঁড়াৰ হাঁথেৰে।

[পলাই যাম বুলি চিৰা আদি খুন্দিল। পুৱতী নিশা আকৌ কলীয়াৰ হাতত ধৰা পৰিলা।]

(৯)

এল এল কাল ছুঁড়ি

তবল' বাড়ী ৰূপ দেখি

তৰ ৰূপকে উইৰে খাবেক

জংগল ৰাড়ে ঘুমাৰি

[হেৰা ক'লী ছোৱালী, তোমাৰ দেখোন ৰূপ উইয়ে খাব। হাবিৰ
দাঁতিত পিচত শুই (মৰা অৰ্থত) থাকিবা।]

(১০)

নদীধাৰে কাপাস ৰোপলমে
কাপাস হল ছটবড়
ভালকৰে গাঁথবি তঁাতী
জামাই ছাইলাৰ জড়াধতী।

[নৈৰপাৰত কপাহ কলৌ। কপাহ হ'ল সৰু ডাঙৰ। তঁাতী, জোঁৱাই
ল'ৰাৰ বাবে ধূতি ভালকৈ ব'বা।]

(১১)

আল ধানেৰ পাতলা চিউড়া
গামছা বান্ধা দহিগ'
থাবৰ বেলায় মনে পড়ে
আমাৰ প্ৰাণেৰ সখী গ'

আল ধানৰ পাতল চিৰা আৰু গামোছাৰে বান্ধি নিব পৰা দৈ থাবৰ
বেলিকা প্ৰিয়জনলৈ মনত পৰে।]

(১২)

মায়ে দিল মাথা বান্ধে
বাপে দিল বেলকাঁটা
তাৰ ওপৰে জালেৰ শোভা
লাগল প্ৰেমেৰ কাঁটা।

[আয়ে মূৰটো বান্ধি দিলে, দেউতাই খোপাত মৰা কাঁটা দিলে। তাৰ
ওপৰত কেশজালৰ শোভা দেখি প্ৰেমোভাৱ জাগিল।]

(১৩)

গুৱা গুৱা গুৱা বলি
আৰ বলি গুৱা
ঐ ছুঁড়া গান নাই জানে
কৰে ছুৱা ছুৱা।

গুৱা, গুৱা গুৱা বলি কৈছোঁ। সোঁ ডেকাসকলে গান গাব নাজানে;
ছুৱা ছুৱা কৰিছে।]

(১৪)

জলকে মা জলকে খাব!
মন ঘাটে শুক বালি
আমাৰ টুচুকে বিহা দিব
যাৰ ঘৰে সনাৰ ঝাৰি।

[যি ঘাটত মিহি বালি আছে সেই ঘাটলৈ যাম। যাৰ ঘৰত সোণৰ
লোটা আছে সেই ঘৰত আমাৰ টুচুক বিয়া দিম।]

(১৫)

মেদিনী পুৰে যাইছিলাম
কাৰ কত চুল আছে
চুলেৰ কথা বলনামা
পিঠ ভাঙেচুল পড়েছে।

[কাৰ কিমান চুলি আছে হুসুখিবা মা। মেদিনী পুৰত সকলোৰে বৈ
পৰা চুলি আছে।]

এইদৰে দেখা যায় যে টুচু গীতবিলাকৰ মাজত লোক-সাহিত্যৰ সম্ভাৰ
সোমাই আছে। উপমা আৰু ৰূপকে গীতবিলাকৰ সৌন্দৰ্য চৰাইছে। আনকি
অন্যান্য সমাজৰ লোকগীতৰ লগতো ইবিলাকৰ সাদৃশ্য আছে।

বনুৰাৰ জীৱনত ভাদ মাহৰ প্ৰভাৱ

বছৰৰ ভিন্ ভিন্ ঋতু আৰু ভিন্ ভিন্ মাহে সকলো জাতি-উপজাতিৰ
জাতীয় জীৱনত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰা দেখা যায়। সেয়েহে সেই ঋতু বা
মাহটো সেই জাতিৰ বাবে বৰ আপোন। অসমৰ চাহ বাগিচাত থকা
বনুৱা আৰু গাৱে-ভূঞা থকা প্ৰান্তখন চাহ-বনুৱাসকলৰ জীৱনতো তেনেকৈ
ভাদ মাহৰ প্ৰভাৱ লক্ষ্য কৰা যায়। কাজেই গোটেই ভাদ মাহটো আমাৰ
কাৰণে বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ।

ভাদ মাহত শুভ কঁহুৱা ফুলে, বতাহত হালে জালে। ইয়েই আগ জাননী স্বৰূপ ভাদ মাহৰ। তাকে দেখি সন্তৰিহিতা যুৱতীৰ মনত পৰে মাক বাপেকৰ ঘৰলৈ। তাই তেতিয়া মনে মনে ভাৱে ভায়েক বা ককায়েক কোনোবা এজন তাইক মাক বাপেকৰ ঘৰলৈ নিবলৈ আহিব। কাৰণ আমাৰ সামাজিক ৰীতি অনুসৰি বিবাহিতা জীক ভাদ মাহত মাক-বাপেকৰ ঘৰলৈ নিয়া হয়। নিৰক্ষৰ যুৱতীয়েও সেয়েহে কঁহুৱা ফুলা দেখিয়েই গম পায় ভাদ মাহ সোমাল বুলি। তেতিয়া আগ্ৰহেৰে অপেক্ষা কৰে ভায়েক-ককায়েকৰ আগমনলৈ। কিছুদিন গিৰীয়েকৰ লগত যিমানেই সুখ-শান্তি, ফুৰ্তি আনন্দৰ মাজত নাথাকক লাগে, এৰি অহা ঘৰখনলৈ এবাৰ, যাবলৈ ইচ্ছা কৰাটো ব্ৰীমূলভ ইচ্ছা। তেতিয়া তাইৰ মুখৰ পৰা স্বতঃস্ফূৰ্তভাৱে ওলাই আহে তলৰ ঝুমুৰটি :

কাঁসি ফুলা ফুটি পেল
আশা ম'ৰা লাগি গেল,
কবেৰে আৱত ভায়া মৰ সাজন?

.....

নতুবা সেই গৰাকী যুৱতীয়ে যদি আনৰ মুখতো ভাদ মাহ সোমোৱাৰ কথা শুনে তেতিয়াও মাক বাপেকৰ ঘৰলৈ (নৈৰহ) যাবলৈ মনটো উচ্পিচাই থাকে। ককায়েক বা ভায়েক কেতিয়া আহিব পাৰে তাৰে ক্ষণ গণিব ধৰে। হয়তো তেতিয়াই তলৰ ঝুমুৰটি গুণ গুণাই গাবলৈ ধৰে —

আহল ভাদৰ মাস
লাগিল নৈহৰেৰ আশ
কবেৰে আৱত ভায়া মৰ সাজন?

প্ৰিয়জনৰ (সাজন) বুকুত মূৰ গুজিও উল্লিখিত ঝুমুৰটি গায় প্ৰশ্নৰ সুৰেৰে— ভাদ সোমাল, মা দেউতাৰ ঘৰলৈ যোৱাৰ ইচ্ছা প্ৰৱল হৈছে; ভাইটি কেতিয়া আহিব বাৰ?

নাৰী মনৰ ইচ্ছা যদি পূৰণ নহয়—ভাদ মাহটো যদি চাওঁতে চাওঁতে শেষ হৈ যায়? তেতিয়া সেই যুৱতীৰ মনাকাশ বিষাদেৰে আচ্ছন্ন হয় তাইৰ মৰি যোৱা ঘেন লাগে। তলৰ ঝুমুৰটি বিষাদ-জৰ্জৰিত মনৰ মূৰ্ত প্ৰকাশ।

আৱল ভাদৰ মাস
লাগিল নৈহৰেৰ আশ
দিবা নিশা কেহ না দেখাই
মৰি প্ৰাণ যায় —
আৱে ভাদৰ চলল শিৰাই।

যৌৱন কালক উদ্দেশ্য কৰি বিহুগীতত গোৱা হয় —

‘এইহেন যৌৱনকাল ভটিয়াই গলেগৈ

উভতি পাবলৈ নাই।,

স'চাকৈয়ে যৌৱনত কুমাৰী মনত নানা ধৰণৰ আশা আকাংক্ষাৰ প্ৰথৰ হৈ পৰে। তাৰ হয় ভালপোৱাজনৰ ওচৰত দেহমন সকলো সঁপি দিওঁ। সেয়েহে বিহুৱাই গায় —

মইনা উৰণীয়া হিয়া জুৰণীয়া
দেখিলেই পুহিম যেন লাগে
যৌৱন সেন্দূৰীয়া চিৰ বিনন্দীয়া
পীৰিতিৰ বাসনা জাগে।

পিছে হয়তো প্ৰণয়ৰ পথ ‘অঘয়া ছলেৰে’ ভৰা, জাত পাত, গুৰি গোষ্ঠিৰ অত্যাচাৰে মিলনৰ পথত হেঙাৰ দিয়ে। এনে বাধাৰ ফলস্বৰূপেই যৌৱন উৰলি যায়গৈ বহুতৰে। ভাদ মাহ ৰূপী যৌৱন শেষ হ'লে অহুতাপ কৰিব লগীয়া হয়। বিবগত যৌৱনা যুৱতীক উদ্দেশ্য কৰি সেয়েহে ঝুমুৰ গায়কে বাগ টানে এই বুলি—

আষাড় শাৱন গেল
ভাদ পূৰ্ণিমা ভেল
গণি গণি ৰে স'য়া
দিন চলি যায়,
দিন গেলে ৰে স'য়া
পিছে পসতায়।

গান-বাজনাপ্ৰিয় বনুৰাৰ যুৱক এজনৰ বাবে মাদল বৰ প্ৰিয় বাগ্গযন্ত্ৰ। গতিকে মাদল এটি যোগাৰ কৰি দিয়াৰ কথা ক'লে তেওঁৰ মনটো আনন্দেৰে ভৰি পৰে। বিয়াৰ সময়ত যেতিয়া দৰাই কইনাৰ ওচৰত ৰোহ পাতে তেতিয়া কইনা গৰাকীয়ে এটি মাদল ভাদ মাহত কিনি দিয়াৰ কথা কয়। তেতিয়া

দৰাৰ মনটো পুলকিত হৈ উঠে ঠিক সময়ত মাদল এটি পোৱাৰ আশাৰে। কাৰণ বসিক ডেকাই মাদলত চাপৰ মাৰিবলৈ নাপালে ঝুমুৰৰ আখড়ালৈ যোৱাটো নিৰ্বৰ্থক বুলি ভাবে। মাদলৰ ছেৰে ছেৰে উন্নত যোৱনা যুৱতী-সকলক নচুৱাবলৈ ইচ্ছা কৰাটো ডেকাশুলভ মনোবৃত্তি।

বাগদত্তা যুৱতীক ভাৱী শহুৰৰ ঘৰৰ পৰা ভাদ মাহত কাপোৰ-কানি আনি দিয়াৰ প্ৰথা আমাৰ সমাজত প্ৰচলিত। সেয়েহে ভাদ মাহত নতুন কাপোৰ-কানি এজোৰ পিন্ধাৰ সুবিধা বাগদত্তা যুৱতীৰ সদায় থাকে। দুখীয়া শহুৰেকে ধাৰ ঋণ কৰি হলেও ভাৱী বোৱাৰীয়েকৰ মন খোৱাকৈ কাপোৰ আনি দিয়ে।

ঝুমুৰ নৃত্য-গীতৰ বিশেষ অনুষ্ঠান হয় ভাদ মাহতেই কৰম পূজাৰ উপলক্ষে। এই খিনিতে উল্লেখনীয় যে একাদশী ব্ৰত হিন্দু মাত্ৰেই পালনীয়। বনুৱা-সকলেও পালন কৰে বিশেষকৈ ভাদ মাহৰ একাদশীটো। ইয়াক আনুষ্ঠানিক ভাৱে “কৰম পূজাৰ আয়োজন কৰিহে পালন কৰা হয়। অৱশ্যে সকলোৰে ঘৰত এই পূজাৰ আয়োজন নহয়। যি কেইঘৰত হয় সেই কেইঘৰলৈ আন আন সকলে যোগ দিবলৈহে যায় মাতিলেও বা নেমাতিলেও। একাদশীৰ বাহিৰেও ভাদ মাহত আৰু দুদিন কৰম পূজা পতা হয়। এই দিন কেইটিও একাদশী দিনৰ দৰেই বিশেষ উলহ-মালহেৰে পালন কৰা হয়। ইয়াৰ উপলক্ষে হোৱা ঝুমুৰ নৃত্যত কোনো ডেকা-গাভৰুৱেই যোগ দান কৰিবলৈ কুষ্ঠাবোধ নকৰে যিহেতু ঝুমুৰ নৃত্য গীতৰ জৰিয়তে তেওঁলোকেও প্ৰেম-প্ৰীতি আদি ভাৱৰ আদান-প্ৰদান কৰিবলৈ সুযোগ পায়।

ওপৰত উল্লেখ কৰা “কৰম পূজাৰ এটি আখ্যানো আছে। এই আখ্যানটোত ধৰ্মৰ জয় আৰু অধৰ্মৰ পৰাজয় দেখুৱা হৈছে। আখ্যানটো যিয়েই নহওক লাগিলে আখ্যানৰ ওপৰত যি ঘৰে “কৰম পূজা” কৰে সেই ঘৰেহে গুৰুত্ব দিয়ে। বাকীবোৰে ইয়াৰ উপলক্ষে হোৱা ঝুমুৰ নৃত্য-গীততহে বেছি গুৰুত্ব দিয়া দেখা যায়। ঝুমুৰ নৃত্য গীতহে সকলোৰে প্ৰিয়, আমোদজনক। ই ইমান প্ৰিয় যে সেই সময়ত বেমাৰ-আজাৰ হোৱা লোকে ৰং-ৰহইচৰ যোগ দিব নোৱাৰাৰ বাবে লগৰীয়াবোৰে আক্ষেপ কৰে। মুঠতে কবলৈ গ’লে ব’হাগ বিহু বিহুৱা ডেকা-গাভৰুৰ যেনে প্ৰিয় ঠিক তেনেকৈ চাহ বনুৱাসকলৰ বাবেও ভাদ মাহত হোৱা নৃত্য-গীত তেনে প্ৰিয়। বিহুৱা ডেকাই যেনেকৈ

চ’তে গৈ গৈ বহাগে পালেহি
ফুলিলে ভেবেলি লতা’ ... ..

দেখি বহাগ বিহুৰ আগ জাননী পায় বনুৱা ডেকা-গাভৰুৱেও কঁহুৱা দেখি, বাঁসী ফুল ফুলি গেল’ বুলি কৈ ভাদ মাহৰ আগজাননী পাই ঝুমুৰগীত আওৰাবলৈ ধৰে। বহাগ মাহটোত প্ৰেমাধুত ডেকা-গাভৰুৱে বিহুগীতৰ যোগেদি ভাৱৰ আদান-প্ৰদান কৰিবলৈ মুকলিমূৰীয়া সুবিধা পায়। বনুৱা ডেকা গাভৰুসকলেও ভাদ মাহত সেই একে সুবিধাকে পায়।

ভাদ মাহত ‘কৰম পূজাৰ উপলক্ষে ঝুমুৰ গীতৰ আখড়া হয়; কিন্তু ‘কৰম পূজা’ শেষ হোৱাৰ লগে লগে ঝুমুৰৰ চাহিদা লাহে লাহে কমহৈ আহে। বহাগত বিহু থাকে মানেহে বিহুগীতৰ আদৰ। তাৰ পিছত বিহুৰ শেষৰ পিনে বিহুৱাসকলে নিজৰ ভিতৰতে কোৱা মেলা কৰে এইদৰে.....

বিহু থাকে মানে বিহুকে বিনাবি

বিহুগলে বিনাবি কাক?

কৰম পৰৱ

কৰম পৰৱ সম্পৰ্কে W. G. Arcaerয়ে এঠাইত লিখিছে এইদৰে—“The Karam festival occurs in August at the climax of the monsoon, when the paddy is standing in the fields; but has not yet come into ear.” কাজেই কাতি বিহুৰ নিচিনাকৈ কৰম পৰৱো কৃষ্টি আৰু উৰ্বৰতাৰ উৎসৱ। যি কি নহওক চাহ-বনুৱা সকলে এই কৰম পৰৱ উত্তৰাধিকাৰীসূত্ৰে অসমলৈ লৈ আহিছে।

কৰম পৰৱ বনুৱাসকলৰ জাতীয় উৎসৱত পৰিণত হৈছে। অৱশ্যে কৰম পূজাৰ আয়োজন সকলোৰে ঘৰত নকৰে। তথাপিও যি ঘৰত কৰে সেই ঘৰক আনে সৰ্বতোপ্ৰকাৰে সহায়-সহযোগ আগ বঢ়ায়। আন নহলেও কৰম-পূজা উপলক্ষে হোৱা ঝুমুৰ নৃত্য-গীতত সকলোৰে অংশ গ্ৰহণ কৰে। এই কৰম-পূজা বছেৰেকত সাধাৰণতে তিনিবাৰ অনুষ্ঠিত হয়। সেই সময় কেইটি যথাক্ৰমে হৈছে—ভাদ মাহৰ জীতিয়া (কৃষ্ণ পক্ষৰ ৮মী), একাদশী

(শুক্ল পক্ষ) আৰু অহিন মাহৰ বুঢ়ী কৰম (বিজয়া ঈমী)। উল্লেখযোগ্য যে হিন্দু সমাজে জীতাক্ৰমী ব্ৰত পালন কৰে। ভাৰতৰ কোনো কোনো ঠাইত সেই দিনা জীমূতবাহন পূজাও কৰে। এই শুভ দিনটোত চাহ বনুৱা সমাজে জীতিয়া কৰমৰ আয়োজন কৰে। বনুৱাৰ গীতত 'জীতিয়া কৰম ভাৰি' বুলি কোৱা হয় যদিও একাদশী কৰমহে বহু সংখ্যকলোকে পালন কৰে। যি কি নহওক কৰম পূজা সম্পৰ্কে এটি প্ৰচলিত ইতিবৃত্ত আছে। এই ইতিবৃত্তটো পূজাৰ সময়তে এজন নিমন্ত্ৰিত পুৰোহিতে বৰমতীসকলৰ আগত কয়। ইয়াক তলত বৰ্ণনা কৰা হ'ল।

অতি প্ৰাচীন কালত এখন ঠাইত কৰমা আৰু ধৰমা নামেৰে দুজন ককাই-ভাই আছিল। ডাঙৰজনৰ, অৰ্থাৎ কৰমাৰ সাতজনী ঘৈণীয়েক। ভায়েক ধৰমাই বিয়া কৰোৱা নাছিল। ধানে-ধনে কৰমাৰ অৱস্থা যথেষ্ট টনকিয়াল আছিল। তেওঁ বেপাৰ-বাণিজ্যও কৰিছিল আৰু কৰম পূজা পাতিবৰ কাৰণে বৰ ইচ্ছুক আছিল; কিন্তু ব্যস্ততাৰ বাবে সময়হে উলিয়াব পৰা নাছিল। এবাৰ বেপাৰলৈ যাওঁতে ঘৰত কৈ গৈছিল যে ঘৰলৈ উভতি আহোতে বাটৰ পৰা তেওঁক ঘৈণীয়েকে আদৰি আনিব লাগিব।

ইফালে ভায়েক ধৰমাই ন-বোঁয়েকহঁতৰ লগত আলোচনা কৰি কৰম পূজাৰ আয়োজন কৰি পেলালে। দিন ধাৰ্য কৰা হ'ল ভাদ মাহৰ শুক্ল একাদশী তিথিত। আগতে খবৰ নিদিয়াকৈ সেই দিনাই কৰমা বেপাৰৰ পৰা উভতি আহি আদ বাটতে বৈ আছে ঘৰৰ কোনোবাই আদৰি নিব বুলি। সময়মতে কোনো মহাত এজন লগুৱা ঘৰলৈ পঠিয়ালে। লগুৱাজনে গৈ দেখে যে কৰম-পূজাৰ উপলক্ষে তোৱা নাচ-গানত অনেক মানুহৰ ভিৰ। বিৰদি বাট নেপাই ঘৰৰ কাৰো লগত কথা পাতিব নোৱাৰি উভতি কৰমাক এই কথা ক'লেগৈ। কৰমাই পিছত ২য় এজন লগুৱা পঠিয়ালে। তেওঁ তেনেকৈয়ে ঘূৰি গলত কৰমাৰ খণ্ডে চুলিৰ আগ পালেগৈ। খণ্ডত অগ্নিশৰ্মা হৈ ঘৰলৈ বুলি নিজে চোঁচা ললে আৰু ঘৰ পায়েই চোতালত পোতা কৰম গছৰ ডাল উভালি নৈত পেলাই দিলে।

উক্ত ঘটনাৰ পিছৰ পৰাই কৰমাৰ জীৱনলৈ দুৰ্যোগ নামি আহিল। তেওঁ লাহে লাহে দুখীয়া হৈ আহিবলৈ ধৰিলে। পিছলৈ একেবাৰে ভিক্ষা-ৰীতি পৰিণত হ'ল। আনকি কোনোবাই চাউল দিলেও সেই চাউল তুঁহ-

গুৰি হৈ পৰে। পিছে এদিন তেওঁৰ ঘৰলৈ এজন জ্যোতিষী আহিল। তেওঁ চাই-চিতি ক'লে যে কৰমাই বহু দিনৰে পৰা মনতে পাণ্ডি থকা কৰম-পূজা পাতিব লাগিব। তেহে তেওঁৰ দুৰ্গতি আঁতৰ হ'ব। জ্যোতিষীৰ পৰামৰ্শ মতে তেওঁ কৰম পূজা পাতিবলৈ দৃঢ়-সংকল্প হ'ল।

কৰমাই ভাদ মাহৰ একাদশীত কৰম-পূজা পাতিবলৈ দিন-বাৰ চোৱালে। ইফালে ঘৰত খুদকণ এটিও নাই। আনহাতে কৰমৰ ডাল আনিবগৈ লাগে সাতখন সীগৰ পাৰ হৈ। সেই কাৰণে তেওঁ ঘৈণীয়েকহঁতক দুটা লাড়ু তৈয়াৰ কৰিবলৈ ক'লে—এটা ভোকৰ আৰু এটা পিয়াহৰ। দুয়োটা লাড়ু লৈ তেওঁ যাত্ৰা আৰম্ভ কৰিলে। এইদৰে গৈ থাকোঁতে গৰু চৰাই থকা এজন গৰখীয়াক লগ পালে। ইতিমধ্যে তেওঁৰ খুব পিয়াহ লাগিলত গৰখীয়াক নিজৰ যাত্ৰাৰ উদ্দেশ্য কৈ গাখীৰ খাবলৈ বিচাৰিলে। তেওঁ ঘটি এটি লৈ গাই এজনী খাবলৈ অশেষ যত্ন কৰিলে, কিন্তু খীৰাব নোৱাৰিলে। কাৰণ গাই জনী এফালে গুছি গ'ল আৰু দামুৰিটো আনফালে গুছি গ'ল। গাইজনীৰ স্বভাৱ আগৰে পৰা এনেকুৱা বুলি গৰখীয়াই ক'লে আৰু এই কথা কৰম দেৱতাক কবলৈ কৰমাক অনুৰোধ জনালে। তেওঁ হয়ভৰ দি আগ বাঢ়িল। কিছু দূৰ যোৱাত তেওঁ ঘোঁৰা বখীয়া এজন লগ পালে। তেওঁৰ অত্যন্ত ভাগৰ লগাত ঘোঁৰা এটাৰ পিঠিত উঠি যাবলৈ বিচাৰিলে। অনুমতি পালত ঘোঁৰা এটাৰ ডিঙি লেকাম লগাই উঠিবলৈ লওঁতেই লেকাম ছিঙি ঘোঁৰা পলাই গ'ল। ঘোঁৰা-বখীয়াই এই ঘোঁৰাটোৰ স্বভাৱৰ কথা ক'লে আৰু তেওঁ কৰম দেৱতাৰ ওচৰলৈ গৈছে যেতিয়া এই কথা কৰম দেৱতাক কবলৈ ক'লে। তেৱেঁ আশ্বাস দি পুনৰ আগুৱাই যাবলৈ ধৰিলে।

এইদৰে গৈ থাকোঁতে যথাক্ৰমে এটি পুখুৰী, এজোপা ডিমৰু গছ আৰু এজোপা মধুৰিয়াম গছ পালে। প্ৰত্যেকতে একোজনকৈ বখীয়া আছিল। বখীয়াক সুধি যথাক্ৰমে পুখুৰীৰ পানী, ডিমৰু আৰু মধুৰিয়াম খাবলৈ লওঁতে পোকহে দেখা পালে। ফলত একোকে খাব নোৱাৰিলে। ইতিপূৰ্বে প্ৰত্যেককে নিজৰ যাত্ৰাৰ উদ্দেশ্য কৈছিল বাবেই প্ৰতি জন বখীয়াই কৰম-দেৱতাৰ ওচৰত পোৱাৰ কথা কবলৈ তেওঁক অনুৰোধ জনালো।

অৱশেষত কৰমা সাগৰৰ ওচৰ পালেগৈ। এতিয়া সাগৰ পাৰ হয় কেনেকৈ? নিচেই ওচৰতে এটা বিয়ালে পেটৰ বিষত চট্‌ফটাই আছিল।

কৰমাক দেখি ঘঁৰিয়ালে তেওঁ কলৈ যাব সুধিলে। তেওঁ নিজৰ উদ্দেশ্যৰ কথা ক'লত ঘঁৰিয়ালে তেওঁক সাগৰ পাৰ কৰি দিম বুলি প্ৰতিশ্ৰুতি দিলে। ইয়াৰ বিনিময়ত তেওঁ পেটৰ বিষৰ কথা কৰম দেৱতাক ক'ব লাগিব। তেওঁ হয়ভৰ দিয়াত ঘঁৰিয়াহে তেওঁক পিঠিত তুলি সাগৰ পাৰ কৰি দি কৰমা ঘূৰি নহালৈকে বাট চাই থাকিল।

সাগৰ পাৰ হৈ কৰমাই কৰমগছ বিচাৰি হাবাথুৰি খাইছে; কিন্তু চিনি উলিয়াব পৰা নাই। এনেতে এহাল বুঢ়া-বুঢ়ীক লগ পালে। তেওঁ-লোকৰ আগত তেওঁ তালৈ অহাৰ উদ্দেশ্য কোৱাত তেওঁলোকে তেওঁক কৰম গছ দেখুৱাই দিলে। কৰম গছ উভালি কান্ধত লৈ তেওঁ মনে বুঢ়া-বুঢ়ীৰ পৰা বিদায় ল'লে। হঠাৎ ঘঁৰিয়াল, মধুৰিয়াম, ডিমক, পুখুৰী, ঘোঁৰা আৰু গৰখীয়াৰ কথা মনত পৰিলত তেওঁলোকক লগা প্ৰতিকাৰৰ কথা স্মিলিলে। বুঢ়া-বুঢ়ীয়ে প্ৰতিকাৰৰ উপায় দিলে।

কৰম গছ লৈ ঘূৰি অহাৰ লগে লগে সাগৰৰ পাৰত বৈ থকা ঘঁৰিয়ালে প্ৰথমে তাৰ পেটৰ বিষৰ কি প্ৰতিকাৰ কৰিব লাগিব সুধিলে। কৰমাই তেওঁক প্ৰথমে পাৰকৰি দিলেহে এই কথা ক'ব বুলি ক'লে। ঘঁৰিয়ালে তেওঁক সাগৰ পাৰ কৰি দিলে। তেতিয়া ঘঁৰিয়ালক কোৱা হ'ল যে সি এবাৰ এটা মানুহ খাইছিল। সেই মানুহ জনৰ ভ্ৰেপত এটা সোণৰ কলম আছিল। ই হজম হোৱা নাই বাবেই ঘঁৰিয়ালৰ পেটৰ বিষ হৈছে। সি বমি কৰি ইয়াক উলিয়াই ব্ৰাহ্মণক দান দিব লাগিব। সি সঁচাকৈয়ে বমি কৰি সোণ ডোখৰ উলিয়াই পেলালে আৰু কৰমাকেই সোণ ডোখৰ ব্ৰাহ্মণক দান দিয়াৰ দায়িত্ব অৰ্পণ কৰিলে। সোণ ডোখৰ লৈ কৰমাই গৃহাভিমুখে বাওণা হ'ল।

ঘৰমুৱা হৈ আহি থাকোঁতে, যাওঁতে লগ পোৱা মধুৰিয়াম, ডিমক, ঘোঁৰা, গৰু আৰু পুখুৰী বখীয়াক পুনৰ লগ পালে। তেওঁলোকে প্ৰত্যেকে প্ৰতিকাৰৰ কথা স্মিলিত মধুৰিয়াম আৰু ডিমক গছৰ তলত ৬ কলহকৈ ৰূপ আৰু ৫ কলহকৈ সোণ থকাৰ কথা ক'লে। ঘোঁৰাশাল আৰু গোহালিৰ তলতো একে পৰিমাণৰ সোণ-ৰূপ থকাৰ কথা ক'লে। সেইবিলাক খান্দি উলিয়াই ব্ৰাহ্মণক দান দিলেই উপযুক্ত প্ৰতিকাৰ কৰা হ'ব বুলি তেওঁ ক'লে।

পুখুৰীৰ তলত থকা ত্ৰিশূলৰ তলত থকা তদ্ৰূপ পৰিমাণৰ সোণ-ৰূপো ব্ৰাহ্মণক দান দিব লাগিব। প্ৰত্যেকজন বখীয়াই ইয়াকে শুনি সোণ-ৰূপ খান্দি আনি কৰমাৰ হাততেই জমা দিলে। ব্ৰাহ্মণক দান দিয়াৰ দায়িত্ব তেওঁৰ ওপৰতে ন্যস্ত কৰা হ'ল। তেতিয়া তেওঁ সকলো খিনি সোণ-ৰূপ আৰু কৰম গছ লৈ ঘৰ পালেহি।

ঘৰ পালেই কৰমাই ধুম-ধামেৰে কৰম-পূজা যথাবিধি অনুসৰি পাতিলে। তেওঁৰ অৱস্থা পুনৰ ভাল হবলৈ ধৰিলে আৰু সুখে-শান্তিৰে জীৱনৰ বাকী দিন কেইটি কটালে।

বনুৰাৰ নিচুকনি আৰু ওমলা গীতত শিশু-মন

পৃথিৱীৰ সকলো সমাজতে গীত-পদ, প্ৰবাদ, প্ৰবচন আদিৰ প্ৰচলনৰ আৱহমান কালৰে পৰা চলি আহিছে আৰু শিক্ষা-সভ্যতা আগবঢ়াৰ লগে লগে এইবোৰ মুখৰ পৰা কাকতলৈ বাগৰিছে। কোৱা বাহুলা যে জনজীৱনৰ মৌখিক গীত মাতৰ এটি বুজন অংশ নিচুকনি আৰু ওমলা গীতে অধিকাৰ কৰি আছে। শৈশৱৰ হাঁহি-কান্দোন, দুখ-ভাগৰ, ভোক পিয়াহ, ৰং-ধেমালি আদিৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি এই নিচুকনি আৰু ওমলা গীতবোৰ গোৱা হয়। শ্ৰীধৰ কন্দলিৰ 'কাণ খোৱা' নিচুকনি গীতৰ এটি পুৰণি লিপিবদ্ধ ৰূপ। যশোদাৰ দৰে 'হাবলি আই' আৰু কানাইৰ দৰে 'অবুজন শিশু' সকলো সমাজতে আছে। সেয়েহে কাণ খোৱাৰ সমপৰ্যায়ৰ নিচুকনি গীত পদ সকলো ঠাইতে, সকলো সমাজতে কম বেছি পৰিমাণে পোৱা যায়। আনকি অসমৰ চাহবনুৱা সমাজতো পোৱা যায়।

পেন্-পেন্ কৈ কান্দি থকা ল'ৰা-ছোৱালীক নিচুকাবৰ কাৰণে জীৱজন্তুৰ কথাকৈ সাধাৰণতে ভয় দেখুৱা হয়। 'শিয়ালি এ নাহিবি বাতি, তোৰে কাণ কাটি লগামে বাতি' আদি নিচুকনি গীতৰ শিয়ালটোক পিৰালিত থাকিবলৈ কয় আৰু মাক পানী আনিবলৈ গ'লে ল'ৰাটোৰ কাণখনকে কাটিবলৈ কয়। গীতটি এই —

আইৰে বাগিয়া শিয়াল
ঘৰ পিন্‌দাড়ে থাক
বাবুৰ মায়ে জলকে গেলে
বাবুৰ কাণ কাট।

আকৌ তেতিয়া কেচুৱাটিক হইঁদুৱাবৰ কাৰণে তলৰ গীতটি পোৱা হয়।

হৌ জেবে বাঘ-বাঘীন
ঘৰঘৰাইকে যাচ্ছে,
বান্দৰ ভায়া ডালে বসে
চ'খনুখে আছে।
বাঘা বাঘীন সতা সতীন
কলাই বনে বাস'
মুৰগী দেখে কৰ কৰাইল
হাঁস বুঢ়ী হাঁস।

[অৰ্থঃ বাঘ-বাঘিনী খৰখেদাকৈ গৈছে, বান্দৰটোৱে ডালত বহি চকু মুদি আছে। বাঘ বাঘিনী কলাই বনত থাকে। কুকুৰাই দেখি চিঞৰিলে। হাঁহচোন ছোৱালী হাঁহ।]

শিশুক প্ৰলোভন দেখুৱাই নিচুকাবলৈ চেষ্টা কৰা হয়। উদাহৰণ স্বৰূপে আমাৰ মইনা গুৰ এ, বাৰীত বগৰী বুব এ, বাৰীৰে বগৰী পকি সৰিলে, আমাৰ মইনাই বুটলি খাব এ।" এনে ধৰণৰ কিছুমান গীত চাহ বনুৱা সমাজতো আছে। যেনে —

আইৰে ছানা পোণাৰা
মাছ ধৰতে যাব,

মাছেৰ কাটা পায়ে লাগলে
দলায় চাপে যাব
দলায় আছে কমৰেংগা
খাতে খাতে যাব।

[অৰ্থঃ মইনাইত আহাঁ মাছ ধৰিবলৈ যাওঁ! মাছৰ কাঁইট ভৰিত লাগিলে পাক্কীত উঠি আহিম। পাক্কীত টেঙা আছে তাকে খাই খাই আহিম।]

কাঁখে লিলে বাবু খেলাই
কদলী তলে বাবু ঘুমায়
আইস বাবু মা কদলী নিয়ে
দেৱ কদলী গ' বাবুৰ মুখে
হামাদেৰ বাবু কদলী পায়ে

চাপাক চুপুক চুষে।

[অৰ্থঃ কোলাতলৈ মইনাক ওমলায়। কলগছৰ তলত মইনা শোৱে। মইনাৰ মাকে কল আনি মইনাৰ মুখত দিয়ে। মইনাই কল পাই চুহি চুহি খায়।]

মানুহৰ লগত প্ৰকৃতিৰ এটি এবাব নোৱৰা সম্বন্ধ স্থাপন কৰা হয়। তাৰ এটি উদাহৰণ তলত দিয়া হ'ল।

চান্দো মা মা চান্দো গ'
তাৰা কাঁহা গেল?
সুৰুয মামাৰ সাদী হয়ছে
তাৰা উহা গেল।

চান্দো মামা চান্দো গ'
তাৰা কাঁহা গেল?

সুৰুয মামাৰ চুমান বসে
তাৰা উহা গেল।

চান্দো মামা, চান্দো গ'
তাৰা কাঁহা গেল?

সুৰুয মামাৰ মামী আসেছে
তাৰা উহা গেল
লটীয়া শাগ বুঢ়াইল

চান্দো মামা জ্যোৎস্না ঘাঁটেছে
আমাৰ বাবু ঘুমাইল।

[অৰ্থঃ জোন মোমাইদেউ, তৰা কলৈ গ'ল? বেলি মোমাইদেউৰ বিয়া হৈছে তালৈ গ'ল। জোন মোমাইদেউ তৰা কলৈ গ'ল? বেলি মোমাইদেউৰ 'চুমান' বহিছে তালৈ গ'ল। জোন মোমাইদেউ, তৰা কলৈ গ'ল? বেলি মোমাইদেউৰ তালৈ মামী আহিছে তালৈ গ'ল। লটীয়া (এবিধ শাক) শাক বুঢ়া হ'ল, জোন মোমায়ে পোহৰ কৰিছে। আমাৰ মইনাও শুনে।]

তাৰ উপৰিও এনে কিছুমান নিচুকনি গীত আছে যিবিলাকৰ জৰিয়তে নাবালক কেচুৱাক তোষামোদ কৰা হয়। উদাহৰণ স্বৰূপে:

হামাদেৰ বাবু   দেখতে ভাল
হাঁকাৰ ছকুঁৰ হাঁসে
আংগুল চুষে   চৰ্বত লোটে
ভাকাৰ ডুকুৰ ভালে।

[আমাৰ মইনা দেখিবলৈ ধুনীয়া মিচিকিয়াই হাঁহে। আঙুলি চুহি চৰ্বতৰ সোৱাদ লয় আৰু ইফালে সিফালে চায়।]

সূৰ্য্যেৰ আগুণ   চান্দেৰ বাতি
হামাদেৰ বাবুৰ মুখে হাঁসি,
সেই হাঁসিতে   হাঁস বাবু
খিদ খিদাইকে হাঁস।

[অৰ্থঃ সূৰ্য্যৰ জুই আৰু চন্দ্ৰৰ চাকি আমাৰ মইনাবো মুখত হাঁহি। সেই হাঁহিৰে হাঁহাঁ, খিল খিলকৈ হাঁহাঁ।]

তদুপৰি নাবালক ল'ৰা-ছোৱালীয়ে জুম বান্ধি ওমলা গীত কিছুমানো আছে।

ইচিক মিচিক   দাঁত কিচ্ কিচ্
লহা লতী বেলপাত
বাড়ীয়ে আছে   নিম গাছ
নিম বাবু বাবু কৰে
খাঁকড়া ন কুচিয়া?

যিয়ে এই গীতটি গায় তেওঁ সিজনৰ হাতৰ তলুৱাত চিকুত মাৰি ধৰে আৰু প্ৰশ্ন কৰে কেকোৱানে কুচিয়া বুলি। গীতটিৰ ইচিক মিচিক শব্দ দুটি অৰ্থহীন। মাত্ৰ গীতটি পূৰ্ণাংগ কৰিবৰ কাৰণে এনে শব্দৰ প্ৰয়োগ কৰা হয়।

“ঝিম্ ঝিমাইল ঝিমাইল মায়ে বাপে খাইল ছট'ছাহেবৰ চট ঘড়া বড় ছাহেবৰ বড় ঘড়া চাবুক মাৰে জড়া জড়া। দাদা গুড়ুং নাকে সুংগ ছইল ন নাই? হুইল।”

প্ৰথম গীতটিৰ নিচিনাকৈ উমলিবৰ সময়ত ল'ৰা-ছোৱালীয়ে এই গীত গায়। ইয়ালৈ কিছুমান শব্দ অৰ্থ হীন।

বনুৰা সমাজৰ ফকৰা-যোজনা

কি উন্নত কি অনুন্নত সকলো সমাজতে ফকৰা-যোজনা বা অভিজ্ঞতা-সঞ্চিত উক্তি আৱহমান কালৰে পৰা মানুহৰ মুখে-মুখে চলি আহিছে। এই উক্তি বিলাকৰ অন্তৰালত এটা জাতিৰ আচাৰ-ব্যৱহাৰ, ৰীতি-নীতি, সামাজিক-অৰ্থনৈতিক, আৰু মানসিক অৱস্থা সম্পৰ্কে বহু কথা সোমাই থাকে। কোনো কথাত জোৰ দিবৰ কাৰণেই ফকৰা-যোজনা বিলাকৰ ব্যৱহাৰ হয়। বহুতো ফকৰা-যোজনাৰ জৰিয়তে সকলো দেশৰ, সকলো সময়ৰ আৰু সকলো মানুহৰ জীৱনৰ কথা জনা যায়। প্ৰত্যেকৰে ভাষা বেলেগ হলেও অৰ্থৰ বিচাৰ কৰিলে সেইবিলাকৰ সাৰ্বজনীনতা বা বিশ্বজনীনতা ওলাই পৰে। অসম বাসী চাহ বনুৰা সমাজবোৰো এনে বহুতো ফকৰা যোজনা সিঁচৰিত হৈ আছে।

এনে কিছুমান লোক আছে যি সকলক কিবা এটি বস্তু যাচিলে ল'বলৈ টান পায়, যাচি দিয়া সোণৰো মূল্য নাই বুলি ভাবি। কিছুমানে লওঁ নলওঁ কৰে। কিন্তু সেই যোজনাটিত এই কথা স্পষ্ট হৈ আছে।

যাঁচলে জামাই ক্ষীৰ নাই খায়,
পিছে হাঁড়ি শালকে খায়।

এই ফকৰা-যোজনাটিৰ লগত উড়িয়া আৰু বঙালী ফকৰা-যোজনাৰ সাদৃশ্য আছে। তলত যথাক্ৰমে উড়িয়া আৰু বঙালী যোজনাটি উল্লেখ কৰা হ'ল।

(১)

যাচিলে ন কচে মণ্ডা গঁইঠা।

মাগি খাউথাএ বাসী অঁইঠা॥

(২)

যাচিলে জামাই খায় না পোনা মাছেৰ মূড়া।

শেষে জামাই পায় না ঢেঁকিশালেৰ কুঁড়া ॥

অসমীয়াত 'নাই মোমাইতকৈ কণা মোমাই ভাল' বুলি এটি ভাল যোজনা আছে। ইয়াৰ অৰ্থ এয়ে যে একেধাৰে নোহোৱাতকৈ অলপ পৰিমাণেই ভাল। ইংৰাজীতো Half a loaf is better than on loaf বুলি কোৱা হয়। চাহ বনুৱাৰ সমাজে এই একে অৰ্থৰ এটি যোজনা ব্যৱহাৰ কৰে।

নাপাবাকৈ নাতি ভাতাৰ।

দেখা-দেখিকৈ কৰা শত্ৰুতাৰ পৰা বক্ষা পোৱাৰ উপায় আছে। কিন্তু তলে তলে শত্ৰুতা বৃদ্ধি হলেহে বিপদ। চুকত থাকি যদি বুকুত কামোৰ-মাৰে তেতিয়া একো উপায় নাথাকে, অৰ্থাৎ একেটা নলীত পানীখোৱা মানুহেই যদি শত্ৰুতা কৰে তেন্তে অধিক বিপদ-বিঘিনিৰ সম্ভাৱনা থাকে। চাহ বনুৱাই প্ৰকাশ কৰে ইয়াকে এই বুলি—ঘৰ ভেদে বাৱন নষ্ট।

স্বাৰ্থৰ অনুকূল হলেই ভাল পোৱাটো মানুহৰ স্বভাৱ। ইয়াৰ বক্তিত্ৰম যদি হয় তেন্তে মানুহে বেয়া বুলি কয়। খাবলৈ পালে সকলোৱেই আপোন। নাপালে পৰ। তলত যোজনাটি তাৰেই প্ৰকাশ।

খাতে পালে মাসি-পিসি।

নাই পালে নিৰবংশী ॥

লাই দিলে কুকুৰে গললৈকে জপিয়ায়। এইদৰে স্ত্ৰীজনে কাৰোবাক লাই দি পিচত অনুশোচনা কৰিব লগীয়াও হয়। ইয়াকে "পসল কুকুৰ কাটে খজে" বুলিচাহ বনুৱা সমাজে কয়। উড়িয়া ভাষাতো "কুকুৰক হই দেলে উপৰকু চড়ে" বুলি কোৱা হয়।

হাতত নাই কণটো, বৰ সবাহলৈ মনটো। এইয়া অসমীয়া ভাষাত প্ৰচলিত এটি যোজনা। শক্তি অনুসৰিহে ভক্তি কৰা উচিত। সামৰ্থ্য অনুযায়ীহে যি কোনো কাম কৰিব লাগে। নহলে একো লাভ নাই। সামৰ্থ্য-হীন মানুহক অসম্ভৱ এটি কাম কৰা দেখিলে মানুহে কোৱা-কুই কৰে এই বুলি—

ঘৰে নাই লাতা।

যায় খজে কলকতা ॥

Where there is a will, there is a way বুলি ইংৰাজীত এটি প্ৰবচন আছে। প্ৰবল ইচ্ছা বা আগ্ৰহ থাকিলে মানুহে যি কোনো কামেই সহজসাধ্য কৰি তুলিব পাৰে। হাজাৰ বাধা-বিঘিনিও তেওঁৰ কৰ্তব্য পথৰ হেঙাৰ হ'ব নোৱাৰে। সেই কাৰণে চাহ বনুৱাৰ সমাজে কয়—

চললে চলি শ বুদ্ধি।

নাই চললে এক নাই ॥

লোকৰ কল-পিঠাৰে সবাহ পতা মানুহ কিছুমান আছে। তেওঁলোক সাধাৰণতে পৰমুখাপেক্ষী বিধৰ। আনৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিয়েই নিজৰ কাম আদায় কৰি লয়। এই স্বভাৱটো ভাল নহয়। তেনে স্বভাৱৰ লোকক "পৰেক ভৰসায় বৰেক ৰাপ" বুলি চাহ বনুৱা সমাজে কয়।

ক্ষুদ্ৰ মগজুৰে বা কম বিদ্যা-বুদ্ধিৰে বৰ ডাঙৰ এটি দায়িত্ব লবলৈ যোৱাটো হাস্যস্পদ। তেনে লোকক ইতিকিঙৰ সুৰত কোৱা হয়।

বড় বড় উট বহাই যায়।

গাধা বলে কেতনা পানী ॥

নিজেও নকৰে আৰু আনকো কৰিবলৈ নিদিয়া এবিধ মানুহ আছে। তেওঁলোকৰ পৰা ব্যক্তিগত, বিশেষকৈ সামাজিক লাভ একোৱেই নহয়। এনে বিধৰ মানুহক—

'হাগব' নাই কৰে।

বাট নাই ছড়ে ॥ বুলি কোৱা হয়।

মানুহে খায় কিয়? স্বাস্থ্যটো অটুট ৰাখিবলৈ। স্বাস্থ্য ভালে নাথাকিলে সকলো মিছা। কাৰণ দেহা থাকিলেহে বেহা। এই স্বাস্থ্য নিৰ্ভৰ কৰে খোৱাৰ ওপৰত। সেই কাৰণে উপদেশৰ স্ত্ৰবত সজ্জনে কয়—

পেট ভৈৰ খাবে।

খাঁইট ভৈৰ মৰবে ॥

দুখ কৰিলেহে মুখ ভৰে। জীৱনটো সুখ-স্বাচ্ছন্দ্যৰে পাৰ কৰিবলৈ হ'লে প্ৰথমতে দুখ কষ্ট মূৰ পাতি লবই লাগিব। অন্তথা সুখ অলীক সপোন মাত্ৰ। আহাৰ শাওণ মহীয়া পথাৰত অশেষ কষ্ট কৰি খেতি-বাতি কৰিলেহে আঘোন মাহত পেট ভৰাই এমুঠি খাবলৈ পোৱা যায়। তলৰ যোজনাটিয়ে তাৰেই ইংগিত দিয়ে।

আঘাট শাওন খাটবে

আঘনে পেট ভৈৰ খাবে ॥

‘মাক ভালে জীয়েক জাতি’ বুলি অসমীয়াত এটি যোজনা আছে। ইংৰাজীতো Like father, like son বুলি কোৱা হয়। চাহ-বহুৱা সকলেও তলৰ যোজনাটিৰে এই কথা স্পষ্ট কৰি দিছে।

মায়া গুণে ধিয়া।

বাপা গুণে পুতা ॥

ধুনপেচ মৰাটো কিছুমান মানুহৰ চৰ। খাবলৈ দুবেলা দুমুঠি পাওক বা নেপাওক ধুন-পেচৰ প্ৰতি তেওঁলোক বৰ সচেতন। ইয়াকে কয়—

অন্ন বিনো যশ-কশ।

ফুল বিনো বেহাল ॥

সকলো সুখ-স্বচ্ছন্দ্য থকা সত্ত্বেও কিছুমান মানুহ অনাই বনাই ঘূৰি ফুৰে। কোনোবাই হয়তো দুৰ্দিনৰ হেতু এনে কৰিব লগীয়া হয়। নতুবা আনৰ কথাত ভোল গৈয়ো সুখ-শান্তিৰ পৰা বঞ্চিত হৈ নানা বকমৰ লাঞ্ছনা ভোগ কৰে। তেনে লোকক উদ্দেশ্য কৰিয়েই তলৰ যোজনাটি প্ৰয়োগ কৰা হয়।

সুখে খাতে, ভূতে কিলায়।

এইদৰে চাহ-বহুৱা সমাজত বহুতো যোজনা, পটন্তৰ আদি আছে। সেইবোৰ মুখে মুখে চলি অহা লোক-সাহিত্য। এই বিলাকৰ এক সুকীয়া বৈশিষ্ট্য আছে। সময়ত লিপিবদ্ধ কৰিব পাৰিলে উক্ত সমাজখনৰ বিষয়ে বহুতো কথা জনাত আমাৰ সুবিধা হ’ব।

বহুৱা লোক গীতৰ শ্ৰেণী বিভাগ

অসমৰ চাহ বাগিচা সমূহত দিন মজুৰী কৰি পেট প্ৰৱৰ্তন কৰা চাহ বহুৱা সমাজখন বিভিন্ন সম্প্ৰদায়ৰ সমষ্টি বিশেষ। সম্প্ৰদায় ভেদে তেওঁলোকৰ সুকীয়া সাংস্কৃতিক বৈশিষ্ট্য থাকিলেও বৰ্তমান তেওঁলোক এক উমৈহতীয়া সাংস্কৃতিক আকোৱালি লবলৈ আগবাঢ়ি আহিছে। তেওঁলোকে লাহে লাহে সম্প্ৰদায়গত সাংস্কৃতিৰ পৰিৱৰ্তে উল্লিখিত উমৈহতীয়া সাংস্কৃতিক সম্ভাৰেৰে বহল

অসমীয়া সাংস্কৃতিক চহকী কৰিছে! আৰু সেয়ে হ’ব তেওঁলোকৰ মিশ্ৰিত সাংস্কৃতি। তেওঁলোকৰ মাজত বৰ্তমান যি বিলাক গীত-মাত আছে সেই বিলাক কেইবাটাও শ্ৰেণীত ভাগ কৰিব পাৰি।

ঝুমুৰ-গীত

ভাদ মাহৰ শুক্লা একাদশী কৰম পূজাৰ উপলক্ষে যি ঝুমুৰ নৃত্যৰ আয়োজন কৰা হয় তাত ঝুমুৰগীতৰ উজান উঠে। এই গীতবিলাকৰ বুজন সংখ্যক গীত ডেকা-গাভৰুৰ ৰোমাণ্টিক জীৱনক ভিত্তি কৰি গোৱা হয়। এই গীতবিলাকৰ ভিতৰত চাহ-বহুৱাৰ সাংসাৰিক জীৱনৰ প্ৰতিচ্ছবিও দেখা যায়। আনকি বিহুগীতৰ দৰে এইবিলাক গীতৰো বেছি ভাগ চাৰিশৰীয়া। যেনে :—

আম গাছে

আম নাই

ফাবড় কেনে মাৰহে

তোমাৰ দেশে

আমি নাই

চঁখ কেনে খাব হে।

তদুপৰি কিছুমান গীতৰ শাৰী চাৰিতকৈ অধিক। শাৰী যিমানহে থাকক, তাক সুৰকাৰসকলে সুৰ লগাই গাব পাৰে। ঝুমুৰগীতৰ সুৰ আন গীতৰ লগত নিমিলে। এই ঝুমুৰ গীতবিলাকো আনকি ঝিঙা ফুলীয়া, বৈঠা-খানা, ডাঙশালীয়া আৰু ভিনশৰীয়া আদি কেইটামান ভাগত ভাগ কৰা যায় আৰু এই বিলাক সময় অনুসৰিহে গোৱা হয়। ঝিঙাফুলীয়া ঝুমুৰ বিলাকত সাধাৰণতে ডেকা-গাভৰুৰ ৰোমাণ্টিক জীৱনৰ চিত্ৰ পোৱা যায়। বৈঠা খানা গীতবিলাকত ধৰ্ম সম্বন্ধীয় বৰ্ণনা পোৱা যায়। এই গীতবিলাকৰ সুৰ দীঘলীয়া। ভিনসুৰীয়া গীতবিলাক পুৱতী নিশাৰ সময়ত গায়।

খেমটা গীত

ঝুমুৰৰ আখড়াত উল্লিখিত ঝুমুৰ গীতৰ উপৰিও কিছুমান খেমটা গীত গোৱা দেখা যায়। খেমটা গীতবিলাকৰ সুৰ খেমটা ছন্দৰ নিচিনা। এই গীত বিলাকৰ সুৰ সেই কাৰণে ঝুমুৰ গীতৰ লগত নিমিলে। ইবিলাকৰ সুৰটো সাধাৰণতে দীঘলীয়া। তলত তেনে এটি গীতৰ উদাহৰণ দিয়া হ’ল।

কে কে গেল কাঠ কুড়াতে

কে কে গেল বন

হৰিণ বলে বিন্ধে দিব
তৰ কাঁচা জীৱন।

ডমকচ গীত

চাহ বনুৱাৰ সমাজৰ কেইটিমান সম্প্ৰদায়ৰ মাজত ডমকচ গীতৰ প্ৰচলন আছে। বিয়াৰ উপলক্ষে এই গীতবোৰ গোৱা হয়। সেই বুলি এই বিলাক বিয়া নাম নহয়। বিয়া নামো বেলেগ। বিয়াৰ বাবে বভা সূজা কেইদিন মান আগৰে পৰা ডমকচ গীতৰ ঢৌ উঠে বিয়া শেষ নোহোৱা দিনলৈকে। ঝুমুৰ গীতৰ নিচিনাকৈ ডমকচ গীতৰ মাতো চাহ বনুৱাৰ সাংসাৰিক, অৰ্থ নৈতিক আৰু ডেকা গাভৰুৰ ৰোমাণ্টিক জীৱনৰ ছবি স্পষ্ট। অৱশ্যে ইয়াৰ স্বৰ ঝুমুৰ গীত বা খেমটাৰ লগত নিমিলে। তলত তাৰে এটি উদাহৰণ দিয়া হ'ল।

আঙনাকে শীত পানী
জল ভৰি গেলৰে
থুমুক চল ৰাণী
পঁয়ৰি ভিনজি গেলৰে

সাদী গীত

অন্যান্য হিন্দু সমাজত যিদৰে বিবাহ উপলক্ষে বিয়া নাম গোৱা হয় চাহ বনুৱাৰ সমাজতো এনে বিয়া নামৰ (সাদী গীত) প্ৰচলন আছে। চাহ বনুৱাৰ সমাজত থকা জনজাতীয় লোকৰ বাহিৰে বাকী কেইটি সম্প্ৰদায়ৰ বিয়া নাম বোৰ প্ৰায় একেই। মাত্ৰ স্থান বিশেষেহে কিছু পাৰ্থক্য দেখা যায়; তথাপিও বিয়া নামৰ প্ৰচলন আগৰে পৰা এই সমাজত চলি আহিছে। তাৰে এটি উদাহৰণ তলত দিয়া হ'ল।

ঘৰে আছে বলে বেটা
বাপেৰ আঁইথে নিন্দ নাহি
মায়েৰ আঁইথে নিন্দ নাহি
লগনয়ে ধবলে পনয়ে বোকলে
এবে বাবা নিশ্চিন্তে নিন্দাত
এবে মায়ী নিশ্চিন্তে নিন্দাত।

নিচুকনি আৰু ওমলা গীত

জন সমাজত প্ৰচলিত নিচুকনি বা ওমলা গীত বিলাকত শিশু মানসৰ এখন পৰিস্ফুট চিত্ৰ পোৱা যায়। চাহ বনুৱাৰ সমাজতো নিচুকনি তথা ওমলা গীতৰ প্ৰাচুৰ্য আছে। অৱশ্যে প্ৰকাশ মাধ্যমৰ অভাৱত আন সমাজে এই বিলাকৰ সাব-জনীনতাৰ সম্ভেদ নোপোৱাকৈ আছে। আন কি এনে কিছুমান গীতৰ সাদৃশ্যও আন সমাজৰ গীতৰ লগত আছে। তাৰে এটি উদাহৰণ তলত দাঙি ধৰা হ'ল।

আইৰে ছানা পোনাৰা
মাছ ধৰতে যাব
মাছৰে কাঁটা পায়ে লগলে
দলায় চাপে যাব
দালায় আছে কাম বেঙা
খাতে খাতে যাব।

সহবাই গীত

হিন্দু সমাজে গো-সেৱা কৰাটো ধৰ্মীয় নীতি বুলি ভাৱে আৰু সমাজ অনুসৰি ইয়াক বেলেগ বেলেগ পদ্ধতিৰে পালন কৰে। চাহ বনুৱা সমাজেও গো-সেৱা কৰে। এই উপলক্ষে দেৱালীৰ সময়ত সহবাই পৰৱৰ্তী উদযাপন কৰা হয়। সহবাই পৰৱৰ্তী সহবাই গীত গায়। জাহলি (ছচৰি) গোৱাদলে এই গীতি বিলাকৰ জৰিয়তে গৰুৰ গুণানুকীৰ্তন কৰে। কিছু সংখ্যক সহবাই গীত ধৰ্মমূলক। তলত এটি উদাহৰণ দিয়া হ'ল।

সবদিনেৰে গায়া বৰদা মাৰলি পিটলি
আজত কৰব ছলাবৰে,
কন' শিঙে লেবে বৰদা তেল সিন্দুৰে
কন' শিঙে লেবে ছব ধানৰে
অহীৰে ... ..
দাহিনা শিঙে লেবে বৰদা তেল সিন্দুৰে
বাম শিঙে লেবে ছব-ধানৰে
ধীৰে ধীৰে লেবে শিৰোমণি গয়াহ'
খচি খাত টিকনি সিন্দুৰে।

টুহু গীত

‘পৌৰ-সংক্ৰান্তি’ হিন্দু মাতেই পালন কৰে। পালন কৰা বিধি হয়তো স্থান বিশেষ বেলেগ বেলেগ। চাহ বনুৰাৰ সমাজেও এই সংক্ৰান্তিৰ সময়য়তে টুহু পৰব পাতে! তেওঁলোকৰ মতে টুহু এগৰাকী দেৱী এই বিষয়ে আগত উল্লেখ কৰা হৈছে। যি কি নহওক সেই টুহুক স্মৰণ কৰিবলৈকে চাহ বনুৰাই টুহু পৰব পাতে। এই পৰব উপলক্ষে টুহু গীত গোৱা হয়। গীত বিলাক তিব্বাতা মানুহৰ সৃষ্টি আৰু গায়ো তেওঁলোকেহে। তাৰে এটি উদাহৰণ তলত দিয়া হ’ল।

গাড়ী আইল ডুলডুলায়ে
হামাৰ টুহু দাঁড়াই আছে
বল টুহু বলগ’ টুহু
ক’ন গাড়ীতে মন আছে?

অসম সাহিত্য সভা
পুথিভঁৰাল : যোৰহাট
ক্রমিক নং
তাৰিখ